Filii matris meæ.) Per pleonasmum iidem hic dici videntur, qui antea fratres. Sic item in Psalmo 49. *a*, *sedens adversus fratrem tuum loquebaris*, & *adversus filium matris tuæ ponebas scandalum*. Præterea in cantico *b*, *filii matris* ponuntur loco *fratrum*: in Deuteronomio *c* conjunguntur *frater*, & *filius matris*. Hujusmodi tamen additio indicare potest fratrem tam ex parte matris, quàm etiamsi posset aliqui ejusdem matris esse filii, non autem patris. Ut vero tenerior quidam amor matris est, quam patris erga filios, ita inter fratres habere te videtur, qui matre eadem geniti sunt, & *uterini* vocantur, plusquam de substantia eadem participant,

a *vers.* 20.

b *Deut.* 1. 6. *c.* 13. 6. *Filii matris*, fratres.

Fratres uterini invicem sibi charissimi.

Vers. 10.) Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.

Sive hic adhuc suppleatur ex versu 6. *Deus tu scis*, & assertivè sumatur: *quoniam*: sive hanc particulam causaliter accipiamus, tensus est, ut demonstret tanta se passum, de quibus dixit, propter Deum, nempe opprobrium, confusionem, & ut *extraneus* ac *peregrinus* habetur ab amicissimis etiam, maximeque necessariis. Ait ergo, propter Deum illa se toleralse, quia ardebat animum ipsius cura domus Dei, tùm ut communitatem colentium Deum significat, tùm locum religiosè colendo Deo dicatum; & ardentissimum gloriæ illius desiderium, ita nihil accidere molestius posset, quàm negligi religionem, cultum, honorem, à domo Dei, vel domui Dei debitum. Præterea, eorum qui exprobrabant Deo, tantopere sibi opprobria displicuisse, ut longè iniquiori ea ferret animo, quam si iisdem ipsemet affectus esset: & pro injuriis, quas adversùs gloriam Dei, aut verbis, aut factis irrogabant alii, dolorem ferè tantùm conciperet, atque sese coram Deo humiliaret, ut placatum ipsis reddere studeret: at si illas ipse injurias seciflet Deo. R. Etaias ac Trevetus etiam declarant de captivis in Babylone, qui vehementi mentisime discruciaretur ob dirutum templum quod-que, sicut prius Rablaces *d*, exprobrarent hostes impotentiam Dei, & traditos eos illi esse, quia confiderent in eo, & eum colerent. Id quoque sive Basilius, sive potius Theodoretus, tradit: sed Theodoretus, ob unum quem habuit cum Theodoro Mopsuestiensi, quem aliquoties monui nihil in psalmis de Christo scribi senisse, interpretationes non raro jejunotores contectatur, omissis iis quæ de Christo sunt. Hunc porro locum dixi etiam principio psalmi secundum quidem primum membrum, ab Apostolis, teste Joanne *e*, de Christo intellectum: à Paulo *f*, de eodem, secundum alterum. Ex primo membro collegerunt Apostoli quid sibi vellet *solvite templum hoc*, & *in tribus diebus excitabo illud*, scilicet, manufactum illud templum corporis sui, Christum figuram esse significare voluisse, in quo divinitas habitabat corporaliter, ut si tantopere idignaretur violatoribus illius, multo magis indignari deberet iis qui hoc essent dissoluturi, hoc, inquam, quod ejus esset, qui sicut materiale templum temporis momento destruere posset, moxque instaurare: ita decreviisset tuum ab illismet violatoribus, manufactum, dissolvendum per interfectionem, post triduum suamet potentia excitare, & resuscitare, ut hinc intelligerent, in qua potestate illud feciisset, quod interrogabant, quia nulla major esse posset, quàm illius, qui templum à morte posset excitare. Inde certè Judæi non meliorem captare occasionem potuerunt interficiendi Christum, quàm accusando, quod se dixisset *solvere posse templum* & *post triduum excitare* *g*; quod jam quoque crocifixo exprobraverunt *h* quasi ea in re Christus declarasset contemtum templi, quod Judæi tanti faciebant *i*, simul ejiciendo vendente necessaria sacrificiis, bant *k*, simul ejiciendo vendente necessaria sacrificiis, inter quos aiserunt Anacletus *k*, Pius I. *l*, & Julius I. inter quos aiserunt Anacletus *k*, Pius I. *l*, & Julius I. *m* sacerdotes quoque fuisse: & leipsum jactasset, ac minatus esset posse, aut etiam velle destruere templum, quod aut solis præstigiis, falsisque imaginibus objectis tamquam magus faceret: aut saltem primum ex pacto cum dæmone sive etiam per occultos quosdam cuneos, minatque subteraneas. Ceterum eum Christus bis idem fecerit & sub initium prædicationis, & postea non mul-

Senſus loci.

Pa captivi in Babylonia, loci ex Prophetis.

d 2. *Reg.* 18. 28. & *seq.*

Theodoreti juniotis interpretationes.

e 2. 22.

f *Rom.* 15. 3.

Locus de Christo ab Apostolis intellectus secundum primum membrum Pauli, secundum alterum.

g *Matt.* 26. 61.

h *c.* 27. 40.

i *Joh.* 2. 14.

k *Epiph.* 2.

Inter veteres dentes necessaria sacrificiis in templo, ejectos sacerdotes quoque à Christo qui vellent.

m *ep. ad Xyst.* Orientem, pro Athanasio.

---

a *Cant.* 1. 6. *b* *Matth.* 10. 36 *Joan.*

Qui zelo domus DEI comedi dicantur.

c *Serm.* 28. 20 *Gant.* *d* *Cant.* 2. 5. DEUS ut actus noſtros notat & obſervat

e *Serm.* 140.

Zelotypiæ & æmulationis vis.

f *Cant.* 8. 6. *g* *Prov.* 6. 34.

Propria vir manu adulteros interimit, qui aliena punit servos.

h *cap.* 8. 5. & *ſeq.* *ſinſque ad fin.* & *cap.* 59. 1. & *ſeq.*

Simeon & Levi malus zelus & furioſus, à Jacob reprehenſus, à Judith laudatus, ſed quomodo.

i *Gen.* 49. 7. *k* *cap.* 9. 2. *l* *Aſſ.* 10. 2.

Secundum ſcientiam accumen in accommodatione hujus loci.

m *Pſ.* 72. 7.

Accumen in accommodatione hujus loci.

n *Vorſt. Zach.* 6. *col.* 800. 45. in *Matthæum*.

o *Pſal.* 2. 21.

p *Aſſ.* 1. 18.

q *Eſa.* 30. 21.

r *Sophon.* 3. 8

ſe. 15. 1. 2. 3.

s *Joan.* 8. 59. *t* *Joan.* 8. 59. *u* *Matth.* 27. 40. *Mark.* 15. 29. *Luc.* 23. 35. *Joan.* 2. 19. Qui probris afficerunt Deum in Veteri Teſt. afficiuntur in novo filii ejuſdem.

fortis eſt ut mors, & per æmulationem, quæ *dura velut infernus* *a*, quo nomine intelligitur, & ſubterraneus locus & ſepulchrum. Unuſquiſque Chriſtianus, inquit Auguſtinus *b*, zelo domus DEI comedatur. Tùm quæritur: quis comeditur zelo domus DEI? qui omnia, quæ ibi fortè videt perversa, ſatagit emendare, cupit corrigere, non quieſcit: ſi emendare non poteſt, tolerat, gemit. Hoc ait Bernardus *c*, eſſe decolorari à Sole, & illius ardore nigreſcere, ac *inſuſcam* eſſe *d*, nempe propter animarum zelum, & charitatem fraternam. Notat Deus tamquam zelotypus omnia opera, verba, risus, nutus, aſpectus noſtros: abſenti ſimilis obſervat nos per miniſtros ſuos, tamquam per eunuchos reginarum cuſtodes: ipſemet obſervat per ſeipſum; ac ipeculatur: ſimulat interdum receſſum, vel diverſum habitum; ſuſpectos habet quorquot ſua nobis offerunt munera: tanto indignatur magis quanto perſona vilior eſt, cui jungimur; deprehenſos adulteros vindicat: quandoque coram amatoribus punit, ad confuſionem majorem: interdum per ipſoſmet amatores ſive adulteros. Illuſtrat hæc ſcripturarum teſtimoniis Greveæus *e*, ſatis aptè. Hugo meminerat prior de cuſtodibus, de proſpectu per foramina, de adventu improviſo, de habitus mutatione, de ablatis ſponſæ veſtibus, quòd non parcat vir adulteræ, quòd valde iraſcatur nocentibus ſponſæ. Illud conſtat, zelotypiæ vim tantam eſſe, ac zeli, & æmulationis, cujus fortitudo comparatur cum morte, cum inferno duritiei *f*, & furoris cum illis conjuncti, ut non parcant *in die vindictæ* *g*, ſed propriæ vir manu adulteros interimat, qui aliena punit ſervos. Quomodo Chriſtum ipſum antea diximus, ſumto in manus flagello, domus DEI vindicare injuriam voluiſſe. *Zelum zeli* ad provocandam æmulationem, quod Ezechiel *h*, vidit, quum adeò magnis & multis abominationibus, ſecit, ut non parceret oculus DEI, nec miſereretur; ſed juſſu ipſius occiſio ingens fieret. Simeon, & Levi furioſus, ac abſolute malus zelus, & à Jacob reprehenſus *i*, laudatur à Judith *k*, quatenus juſtè perimit DEUS interfectionem Sichimitarum, quamvis injuſtè ab illis patratam, licèt zelo ſecundùm ſe bono. Niſi ſecundùm ſcientiam ſit *l*, zelus, hicque illa comprimatur, *movebit pedes*, *effundatq; greſſus noſtros* *m*, ac miniſtrabit furor æma, & ipſummet contumet, in quo eſt, converſis ejuidem in ipſum armis. Non caret acumine, quod per accommo lationem nonnulli *n*, dicunt, quòd zelus domus DEI come lit Chriſtum, ideſt, edecit ut ieipium c mendatum exhiberet in Euchariſtia: is autem, qui ſumit indigne, laceratque, in ſeipium convertit, & adverſum ſe, Chriſti zelum, atq; furorem: quem indixit ipſe, ac ab illo transformatus eſt, quando ſeviit in violatores templi. Denique Hugo rectè monet: dici nunc poſſe, quòd *zelus domus* DEI *comedit* omnes zelatores ſuos, quia jam nullus inpereſt, ſed *quærunt* omnes, *quæ ſua ſunt* *o*: *domus* DEI *deſerta eſt*, & *ſuſtinat unuſquiſque in domum ſuam* *p*. Hujuſmodi *zelantes* ſua commoda (ut erant Judæi, ferentes indigne gens ſua DEI communicari beneficia) videbunt, & *ignis* devorabit eos *q*, ſeu *ignis zeli* *r*.

Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.) Numero ſingulari vertit Hieron. eadem retenta phraſi. Retinerit debuit pluralis numerus, in quo eſt חרפות *cherpoth*. Chald. *Et vituperia impiorum, qui vituperant te, dum participia faciunt idola ſua glo ia tua, ceciderunt ſuper me*, vel, *dum laudant idola ſua pro honore tuo*. &c. His unum verbis Paulum in Epiſtola ad Roman-ſ. prius notavi, ubi editio Latina habet, *improperia improperantium*: & Ambroſius, *detractiones*: & *probri*, legit, *re*. Debemus, ait, nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Unuſquiſque veſtrum proximo tuo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Chriſtus non ſibi placuit; ſed ſicut ſcriptum eſt: *Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me*. Quaſi diceret Chriſtus, longè abeſſe ſe à vitio τῶν ὀνειδισμῶν τῶν ὀνειδιζόντων, ſed propriè gloriam Patris præſtiliſſe, non ſuam, ſed illius, qui miſit eum, quærere *s*, injurias Patris æſtimare ut proprias, humeros quodammodo ſupponiſſe ad earum velut jacula excipienda, & ab illo averſa vertenda. Vel, ut Chryſoſtomo *u* placet, ſignificat Chriſtus, hæc uiurpans verba, nihil ſibi novi accidere, dum opprobria jactantur in ſe; illos, qui probris afficerint Deum in Veteri Teſti afficere in novo filium

Mirabile potiſſimi & ſummæ auctoritatis opus in Chriſto, præceteris mitraculis.

n *Matth.* 8. 21. & *ſeqq.* *Marc.* 1. 25. & *ſeq.* *o* *in Matt.* 22.

p 2. *Reg.* *Joan.* *c.* 29.

e *Serm.* 28. 28 *Joan.*

r *Rom.* *Quod Chriſtus ſit Deus*.

ſe. 2. 22.

ſpſ. 92. 5. *ult.*

u *hom.* 22. *in c.* 10. *Matth.*

Vers. 11.) Et operui in jejunio animam meam: & factum eſt in opprobrium mihi.

Vers. 12.) Et poſui veſtimentum meum cilicium: & factus ſum illis in parabolam.

Vers. 13.) Adverſum me loquebantur qui ſedebant in porta: & in me psallebant qui bibebant vinum.

Senſus loci.

EXponit ſe non zelo dumtaxat divini tactum honoris, probra blaſphemiaſque adverſus Deum ægerrimè tuliſſe, prinde ac ſi aut ipſemet læſus eſſet, aut Deum læſiſſet, nec angore tantùm animi cruciatuve has veluti ultum injuria intrilecus eſſe, verùm etiam proprio corpore peccata iſta luere voluiſſe, ad farciendum honorem Dei, & impiorum procurandam ſalutem, corpus macerando per jejunium, & affligendo carnem, mœſtitiamq; demonſtrando, per taccum cilicinum. Nihilominus ab inimicis, quibus hoc nomine charior debebat eſſe, habitam ludibrio iciuiamque hujuſmodi humiliationem, ita ut omnibus eſſet fabula. Præterea; primarii quique, qui conſidebant ad judicandum in porta, publicè, audientibus muleis, obloquerentur, detraherent, condemnarent; ſed & vino teſe ingurgitantes, jocos atque commata cum concentu ac muſico inſtrumento in illum decantarent. De Chriſto ut hæc acciptantur, oſtendam in ſingularum partium diiquiſitione commodius, quia variant auctores.

Et operui in jejunio animam meam.) Auguſtinus, *cooperui*, & Epiſcopi in Epiſtola ad Sircium Papam *f*. Hieronymus, *flevi*, hoc eſt, deſlevi me ipſum; animam, & vitam meam graviter pericilitantem, in jejunio, ſive jejunando. Diſtinguit Vatablus, *& flevi*, deinde *in jejunio*, ſupple, (affixi animam meam.) Felix, *& flevi, dum eſſet in jejunio anima mea*, vel *dum jejunaret anima mea*. Paginnus, *& flevi, in jejunio anima mea*. Campenſis, *flebam, ac jejunio me afflegebam*. Hebræa ſic habent ואבכה בצום נפשי *vaeuchoh batſum naphſi*, ſignificat אבכה *ucheh, flebo*, ſoleteque futurum non raro per præteritum verti. In emendata edit. LXX. legitur συνέκλασα ἐν νηστείᾳ ψυχήν μου, pro συνέκλασα ἐν νηστείᾳ ψυχήν μου. Agellius diligentet notavit alia duo loco, in quibus idem pro alio verbum Græcum extat. Alter eſt in 4. Regum *g*: de Eliſæo, ἡγιάσατο, ἡγιάσατο τὸν οἶκον τοῦτον, & abſendit, & in-

f *ep.* 1. 355

& incubuit, incurvavit se. Nam ibidem proximè ante habetur eadem sententia, cum eodem verbo Hebræo יגרתי *jighar*: Latinè, *incurvavi me*: Græcè, συνεκαμψάμην. Alter in lib. Ecclesiast. *a*, secundùm aliquos codices, qui quod Latinè legitur, *ante pedes tuos curvabit virtutem suam*, habent Græcè, προπὼν σκολιεῖ ἰσχὺν αὐτοῦ, *operiet*, pro πάλιν *curvabit*, ut est in emendationibus. In Æthiopico Psalterio transfertur, *incurvavi*: in Arabico, *humiliavi*, Apud Apollinarium, συνέκαμα, *infregi*:

Νεκρὸς γεγένημαι ἀπὸ κλαυθμοῦ μου·
Jejunii laboribus infregi animum meum.

Theodoretus etiam, aut Basilius, explanat, ἐπ' ὀνους ἀνῆλθα, *vel mœsta macerando me corpus, propterea discrucior, & jejunio confecto corpus*. Eusebius declarat verbo πόνῳ *labore* ἐν νηστείᾳ, *laborare animam in jejunio*. Richardus Cenomanus defendens editionem Latinam, & consequenter Græcum verbum συνεκάλυψα, opinatur legisse LXX. Hebr. אטמה *avuchah*, id etiam scribi potuisse sine puncto vocali (ו) à כוך *buch*, quod est *esse perplexum, implicari, contineri*: ut sit sensus, undique afflictam animam esse jejunio. Id confirmari posset similibus dicendi modis, quum dicitur *confusio operire faciem* b: *operiri quis confusione*, seu *pudore* c, *iniquitate*. & *impietate* d: *labore labiorum* c. Ma vult Agellius lectum אטמה *echpeh*, scilicet ut pro (ב) *beth* sit (כ) *chaph* modico flexu differiens, & litteræ trasponantur, sitque à גפח *caphaph, incurvare, comprimere, cogere, subigere, invertere, inclinare*. Bredembachius asserit fuisse אטמה *echfeh*, à בטח *ezsah*, quod etiam significat *operire*. Tuerinus convenit editionem Latinam, quam constanter Latini enarratores sequuntur. Quidnam autem legerint LXX. non laboro, opinionemque permitto. *Anima* totum hominem denotat, aut secundùm partem, quæ viget magis in carne. *Operire in jejunio animam*, erit se ipsum vel carnem contegere quodammodo, & obruere frequentibus jejuniis: affligere, & emaciare. Quo pertinent exempla verbi *operiendi* prius allata, quibus similia sunt de *induendi* verbo, ut dicatur quis *indui pudore* f, *confusione*, aut *pudore* g, *justitia* h, *salutari* i, *fortitudine* k, *decore*, & *honore* l, *mœrore* m, *stupore* n, *incorruptione*, ac *immortalitate* o, *novo homine* p, *Jesu Christo* q: Nec displicet, si sub audiat cum Genebrardo (operui me, opplevique lacrymis, jejunando.) Quod est consentaneum versioni Hieronymi, & Hebr. verbo, quod nunc extat אטמה *euchah*, & ita simul intelligere, in animum ipsum rationalem mœstitiam redundare, in animum ipsum rationalem mœstitiam redundare. In 34. Psalmo *r*, affinis isti sententia est: *Ego autem, quum mihi molesti essent, induebar cilicio. Humiliabam in jejunio animam meam*. Idem sibi vult interpretatio Apollinarii, Eusebii, Theodoreti, aut Basilii, quam attulimus, nimirum, ut aliis verbis exprimant sententiam à LXX. declaratam. Qui quidem Lxx. per συνεκάλυψα videntur mihi rem magis exaggerare, quâ per συνεκαμψάμην, quia plus est undequaque, & omni ex parte totum operiri in jejunio, sive jejunio, quàm, incurvavi, & quàm, flevi. Verissimile item est, in figurata illa dicendi forma, quæ sumitur ex vestiendo, alludi hoc loco, sicut & paullo post mentio fit de vestimento cilicino, ad externum habitum vestituinque. Ceterum, omisso vel Davide, vel populo, quemadmodum (de quo videntur intellexisse etiam Basilius, vel Theodoretus) hic aut ille *operuerit in jejunio animam suam*, quod non est difficile intelligere: videndum quo pacto accipi de Christo debeat, an de abstinentia cibi, & potus materialis: an quia abstinuerit à potentiæ ac divinitatis suæ manifestatione majore, præsertim dum passus est, nec vindicavit sese: an quia famem sitimque sensit humanæ salutis, paucoque quasi comedit, & bibit, quo tempore mortalis inter nos vixit; ita ut externa etiam esurie s, & siti r, hoc ipsum innuerit, & impiis non consentiendo, veluti abstinuerit ab ipsis. Amplectitur ultimum dicendi modum Augustinus, confirmans inde præterea, quod acetum ac fel propinatum est Christo, ut jejunare maluerit, quàm amaritudinem & amaricantes accipere: idcirco factum id ipsi esse in opprobrium, quoniam insultabant, à quibus abstinebat, nec iis consentiebat. Transcribit is, quem Ruffinum vocant, Augustinum: nec dissentit alius nomen gerens Hieronymi, Haimo item, Beda, Remigius, Cassiodorus, Hugo, Ludolphus Pampositanus, Bredembachius, alii, quasi non sit *esurire*, & *sitire justitiam u*: *operimentum* verò aliqui ex his intertpretantur velut de pallio tristitiæ, quam Christus expertus sit, ob spiritalem dictam famem sitimque. Apud Bedam lego *jejunasse in jejunio*, quum nullum inveniret, quo se reficeret; & *operuisse animam suam*, ostendendo se illis per aliquam vindictam manifestam. Legi credo debet cum negatione eo modo, quo Remigius explicat, repressisse animositatem suam, ut in apertam vindictam non surgeret: & Haimo (qui sequi Bedam solet) ut ergà eos iratum se non ostenderet, cohibuisse, & quasi operuisse voluntatem suam: & Bruno Carthusianus celasse animam suam esse potentem ad eos damnandum, quæ solo velle posset interficere: ut patientiæ daret exemplum: & Hugo, quia potentiam non exercuit se vindicando, nec se Deum ostendit. Remigius *jejunium* vult quoque maciem multam fuisse, qua Christus affectus fuerit: quia populus, quem esuriebat, mortem ipsi dederit, quod Rickelius quoque *pallium* nominat *compassionis*, ac *tristitiæ*. Cajetanus, tametsi fleverit, & jejunaverit Christus, negat aliud hic significari, & per *cilicium*, versu sequenti, quàm abjectam, luctuosam, ac multiplicis patientiæ plenam vitam, quia solebant homines in luctu pœnitentiæ flere, jejunare, sacco uti: non quod etiam ipse sacco sit usus. Placidus Parmensis Cajetanum, pro more sequitur. Concordat Varlenius. Idem, quem dixi, vocatus Hieronymus, externum famem, pro qua sit opprobrium Christus passus, attendit, quando Satanas post jejunium 40. dierum tentavit eum modis adeo indignis *x*: item quum discipuli dixerunt, *Rabbi y manduca*. Hoc non probo, quia probrum non fuit illud magis, quod traditur etiam ab Hilario, Arnobio, Lyrano, Rickelio, Valentia: & ex Græcis Euthymio, & Heïychio: quamvis prior alserat etiam aliàs sæpe numero Christum jejunasse. Nicephorus ait, quod Christus ἐκρύβη ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, *occultavit seipsum per jejunium diabolo, & suspicatus est diabolus illum tenuem, ac vilem hominem esse*. Itaque indefinitè sumit *jejunium* pro esurie, cibique indigentia. Eusebius non solùm explicat de Apostolis, qui tempore passionis Christi jejunaverint, (addi potest corpus mysticum Christi, sive Ecclesiæ) ut *ablato sponso CHRISTO jejunaremus zz*: verum etiam de Christo ipso, quem sit verisimile, animam suam afflixisse jejunio, faccumque induisse, quum propiceret passionem, & mala, quæ Judæos consecuturos erant: hi autem impii reliquum diei congregati maledictis in eum conjectis oblectati fuerint: seducentes eos, qui per portam ingrediebantur (continentur hæc in sequentibus) & quum cibi sumendi tempus esset, carmina adversus eum inter pocula componebant. Placet Agellio ita sumere jejunium Christi, quum ab ultima cœna per totam parasceven, in qua passus ac mortuus est, nihil cibi accepit, sed reliquit quoque myrrhatum vinum. Negari non potest, Christi vivendi rationem frugalem fuisse, pauperem, vilem, tametsi *vorator, & potator vini* appellaretur *a*, quia interdum aliquando conviviis, nec in secessu vivebat, sicut Joannes; qui quod nec manducaret, nec biberet, idest non nisi supra modum parcè, *dæmonium habere* dicebatur *b*. Videtur quoque factum Christo in opprobrium vivendi genus illud humile, & obscuritas parentum, ac discipulorum, quæ judicabant minimè digna, sed probrola Messiæ sui majestati. Crediderim etiam Christum, non illis dumtaxat diebus 40. jejunasse, nec quibus id erat Judæis solemne facere, verùm etiam alias, quamvis à communi honestè viventium modo non abhorreret. Admitto & jejunium illudab extrema cœna ad mortem usque, quod, ob exhaustas vigilias & tormentis vires, erat difficilius toleratu, ita ut satis facilè deprehendi per se posset, & dicentis ab ore, *sitio*, cognoscetur, ludibrio autem haberetur, propinato felle, & aceto. Accedit huc præterea spiritualis fames illa, & sitis, de qua Augustinus, & alii, quæ cessit ad opprobrium, quatenus objiciebatur, nullos eum habere de principibus sectatores, sed plebejos *ignaros legis c*, à quibus etiam demum passionis tempore desertus est. Quo circa conflatur mea ex ceteris sententia.

Tropologicè *operiri* dicitur *anima in jejunio*, ut Ambrosius ipse *d* per se, & cum collegis in Epistola ad Siricium Papam docet, quia, qui non jejunat, intectus ac nudus est, patensque vulneri (adde iræ DEI *e*) & si Adam ie texisset jejunio, non fuisset nudus effectus. Quasi David ita loquens respexerit ad nuditatem probrosam, de qua erubuerunt primi parentes, postquam seipsos nudaverunt quodammodo veste jejunii, & abstinentiæ *a*. Certè jejunii effectus est, comprimere carnis contumaciam, unde nascitur pudendum opprobrium erubescentiæ. Gula nudos facit, ait Ambrosius *b*; jejunia operiunt etiam exutos; bonum operimentum, quod animam tegit, ne à tentatore deprehendatur, ne à tentatore nudetur bonum velamen, quod tegit culpam, tegit abstinentiam, dum obumbrat vitium, mœsto abscondit affectu, atque extenuat pœnitendo: bonum vestimentum, quo circumdat Dominus, & operit jejunantes. Animæ spiritualis corpus est velut vestimentum, sed crassum: corpori rectè assignatur saccus crassus cilicium ve: animæ jejunium, quo illa, mensque elevetur, & quasi ex crassiore cœno emergat. Hac tamquam tessera suos agnoscit Deus, dummodo cetera non desint, ac sicut cœlestes cives cernit. Ut propterea conquerentur quidam apud Elajam *e*: quòd *quum jejunassent non adspicaret Deus, & quum humiliavissent animas suas, ipse neſciret*. Non *operit in jejunio animam*, qui solo jejunat corpore, non abstinens à vitiis, neque corporale jejunium referens ad animæ salutem; sed ut videatur ab hominibus jejunans in *exterminata facie* d. Non est hæc deponenda vestis abstinentiæ, operiens totos nos, nisi cum veste carnis. Ulùi est tum ad arcendas nequitiarum (spiritualium in jejunias: tùm ad velandam, imo abolendam turpitudinem: tùm ad ornatum, tùm ad distinctionem, quam prius insicavi. Intimam oportet esse quàm fieri possit, maximè magis, quàm industum, vel internam tunicam, interulsuive. Nam Hieronymus difficultatem ie, scribit Eustochio, passum majorem, ut confuetudine lautioris cibi propter regna cœlorum castraret, quàm domo, parentibus, sorore, cognatis. Atqui parci simus in jejunio, de quo alibi liberalius, & encomiasticè, & elenchicè contra Hæreticos, & qui æquo plus, & qui minoris faciunt. Ornat quidem virtus omnis animum, & hac ratione assentior Theophylacto *e*, non esse jejunium corporalem exercitationem, sed quiddam spirituale: ac si cum aliis comparetur majoris momenti virtutibus: Melania Romana sapienter admonuit eas mulieres, quæ videbantur in eo omnia collocare, alias virtutes negligere; animæ, ceu iponsæ, virtutes alias esse nuptialia indumenta, unumquaque ornare aliquam veluti partem; jejunium esse pedum ornamentum. Jejunium, ait Hieronymus *f*, non perfecta virtus, sed ceterarum virtutum fundamentum est.

Et factum est in opprobrium mihi.) Nihil refert quod alia Psaltera, Patresve, pronomen præponant, *& factum est mihi*: quodque omittat Hilarius particulam conjungentem. Editio nostra congruit cum Hebræa & Græca. Opprobrium autem Christo quomodo factum sit, satis constat ex hic quæ antea diximus.

Et posui vestimentum meum cilicium.) Hieronymus, Hilarius, Augustinus, Arnobius, *saccum*, qui tamen Psalm. 34. *g*, retinent nomen *cilicii*, quamvis utrobique sit σάκκος, שק *sak*: hic autem Paraphrastes pluraliter ponit *sacci*. Eodem Psalmo egimus de *cilicio*, & utrum eo sit usus Christus. Videntur hoc loco enarratores negare, proque carne interpretari, qua texit divinitatem, & in qua passus est in habitu illo servili, aperiora: & Psalm. 29. *h*, dicitur, *ut saccus confessio*. Hilarius, Cassiodorus, Bruno uterque, Haimo, Hugo, quia hic habitus est lugentium, exponunt de Christi fletu, verba causa, super Lazarum *i*, & aliis de causis. Beda conciderat materiam cilicii ex pilis caprarum, & hœdorum, quia fuit Christi caro *in similitudinem carnis peccati k*: vilitatem, quia Christus fuit spretus, ut solet tale vestimentum: & quod aliquos, qui priùs horridi ac hispidi peccatis erant, incorporaverit sibi, & suum quasi vestimentum fecerit, juxta pollicitationem Patris apud Esajam *l*: *Hisomnibus velut vestimento vestieris*: proptercà factum esse in parabolam, quum objiceretur, quod *cum publicanis, & peccatoribus* manducaret *m*. Eadem sunt Remigii, qui latronem, & centurionem affert in exemplum eorum, quos aptavit sibi Christus tamquam cilicium, convertendo illos

Adse. Aspero ipso cilicio Christum usum concedunt Valentia, & Bredembachius, Rickelius, Cajetanus, Placidus, exponunt de asperiore, ac rudiore vestitu. Probat autem Rickelius, quia laudavit hoc nomine Joannem, reprehendens mollitiem vestium *n*, cœpit verò *confutilis* deluper contexta per totum, quem adnudum vestes cilicinæ fieri solent. Qui ad carnem utitur cilicio, non exponitur aliorum opprobrio. Quamquam sæpe *cilicium & saccus* non pro tunica, quæ carni adhæreticat immediatè ad cruciandum, sed quæ foris tegat ad luctum declarandum, usurpatur *p*. Vestitus externus Christi quamvis non cilicinus, vel ex sacco erat, sed honestior, nec abhorrens à communi tenuiorum ramen, ut antea monui, sufficiebat, ut Christum redderet contemtilem apud Judæos qui regiam pompam & apparatum in suo ejpectabant Messia. Quapropter exutum vilibus vestibus induerunt per ludibrium chlamyde purpurea, dederunt pro ceptro arundinem, flexo genu salutaverunt Regem, quasi monerent, si Rex velket esse, regio, non sordido habitu vestiendum; *coronam spineam* imposuerunt *q*. Singularis mihi visa opinio Agelii, cilicium, sive saccum impositum Christo ad lumbos, quum eum crucifigerent, tamquam ζωστῆρα, idque juxta morem servatum circa illos, qui crucifigerentur, ut ad crucem firmius adstringerentur, corpulque sic sustentatum faciliùs clavis affigeretur, & simul ut pudori consuleretur. Hoc habitu, una cum jejunio & oratione facit Christum ise pro nobis offerentem, ut victimam salutarem, in cruce. Confirmat ex verbis, quibus Petro mortis per crucem genus Christus indicavit r: *Quum esses junior, ambulabas ubi volebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, alius te cinget, & ducet, quo tu non vis*. Quoniam, ut Tertullianus *s*, ait, tunc Petrus ab altero cingitur, quum crucci adstringitur. Demonstravi Psalm. 21. *t*, omnino nudum, ac sine omni prorsus velo, aut perizomate Christum crucifixum: qua de re Grerserus noster *u*, & Daniel Mallonius *x*, sic verò quoque Ambrosius *y*, verba illa Psalm. 43. *z*. *Tota die confusio*, seu *verecundia mea contra me est*, interpretatur, ut à Christo ducta de sua nuditate in cruce: quam nuditatem, ait *a*, talem fuisse, quales nos, auctore DEO, natura formavit, & qualis homo primus in Paradiso habitaverat. Quo item pacto loquitur Athanasius. Deinde argumentum ex Petro, probat solùm, extensione manuum crucifixionem denotari, & cinctu per alios facto, vincula, ut exponit Theophylactus *b*. Quæ vincula possunt adhuc bifariam intelligi, aut de illis, quibus vincti tenentur in carcere, & cum quibus educuntur ad supplicium, ita ut per anticipationem crucifixionis mentio præcesserit: aut de funibus, ac restibus, quibus manus pedesque alligarentur, constringerentur, immoti tencerentur, donec clavis figerentur, sive quis in jacente crucifigendus esset cruce, sive in erecta, ut eodem illo etiam 21. Psalmo diximus. Tamen quum dicit Christus, *alius cinget te, & ducet quo tu non vis*, indicare potiùs videtur vincula, quibus rei vinciuntur, quàm cinctum lumborum in ipsa crucifixione, quamvis *lumbos* importet ὀσφύες, & eos etiam exprimat Syriaca translatio; & ἄγειν significans *ferre*, convenire possit attractioni in crucem, non solum eductioni in carcerem, aut usque ad eamdem crucem. Postremò desideratem rei tantæ, & paucis hactenus auditæ, vel nulli, quod sciam) alteri, majorem probationem. Itaque non video quid aptiùs intelligi possit, quàm vilitas & ruditas quædam vestitus Christi per *cilicium*, sive *saccum*, aut numero plurali, quo Paraphrastes utitur, *sacci*, qui omnes vestes tales fuisse designant.

Et factus sum illis in parabolam.) Alii, *in proverbium, dicterium, ludibrium, exemplum, similitudinem, irrisionem, improperium, fabulam*: h. e. ut quum de vili aliquo homine homines loquerentur, eum mihi compararent: ut in ore versarer quotumcumque etiam de trivio, ut essem, quod ait Apollinarius, γλώσσαι λαλοῦμαι παροιμίαι *exemplum*, ut talia imprecarentur hostibus, qualia me pati viderant, ut omnes ærumnas meas, statumque luctuosum derriderent, ac fallo sermone deluderent; ut, quod sentit Cajetanus, ortum sit derisorium

Aspero cilicio, qui concedunt usum Christum.

Cilicium & saccus ut interdum sumantur

Christus omnino nudus, ac sine omni prorsus velo aut perizomate crucifixus.

rium de me proverbium inter Judæos. Quid sit *parabola*, & משל *mesçal*, dictum Psal. 48. a, legiq; possunt Ribera b, & Salmeron c, & Gaspar Grajar d. Senius, quem dixi, litteralis est, & ab Aug. Ruffin. Beda, Remig. Haim. Hugone, explicatur, ut si quis de quopiam dicat, sic ille pereat, quomodo ille parabola est, ideſt comparatio, & similitudo maledicti. Locus alter ex Paralipomenis e, valde illustrat præsentem. Ibi minitans DEUS avertenti se populo ab injustitia, & derelinqueuti injustitias ejus, & præcepta, & servienti diis alienis, ait: *Evellam vos de terra mea, quam dedi vobis, & domum hanc, quam sanctificavi nomini meo, projiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis*: לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה *lemaſcal velſinnah*, εἰς παραβολὴν καὶ εἰς διήγησιν, & significat secunda vox Hebræa *proverbium acutum*, & *acerbum*: *Et domus ista, quæ erat excelsa, erit in proverbium* (est Latinè hoc nomen suppletum) *universis transeuntibus: & dicent stupentes: quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic?* &c. Similes sententiæ in libro Jobf, Tobiæ g, Deuteronomii h, Jeremiæ i. Ita verò etiam parœmialiter dici videtur apud eumdem Jeremiam k: *Ponat te Dominus sicut Sedechiam, & sicut Achab, quos perfrixit Rex Babylonis igne.* Discipuli illi peregrinantes cum ignoto Christo videntur indicasse jam invaluisse de illo proverbium l: *Tu solus peregrinus es*, &c. Id tibi quoque vult *dimittere nomen suum in juramentum* in, nempe execratorium. Huc aptè illud Lyrici m, retuleris:

Heu mæret urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui!

Eodem revocandi, qui explicant de verbis ad irridendum & insultandum compositis, ut Arnobius. Nimis angustè Hilarius & Hieronymus, de Judæis declarant, qui Christi filetum super Lazaro mortuo ridebant. Minus adhuc propriè Cassiodorus, Bruno uterque, Haimo, volunt Christum significare le non solum carne velatum sicut tacco, & cilicio, sed accommodatè ad captum audientium parabolas ulurpaviſſe. Arnobius o, finem legis esse, mortemque solviſſe ænigmata Prophetarum. Quocirca quum apud Esajam p dicitur *fumes parabolam istam*: & subditur *quomodo cecidisti de cœlo lucifer*, &c. non lequi necesse est, quæ ibi dicuntur de Rege Babylonis, intelligi per figuram, seu parabolam de primi Angeli peccato. Nam *parabola* ibi potest significare non similitudinem, quæ contineat sensum parabolicum, sed fabulam, & proverbium vulgi in derisum.

Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta.) Ambrosius q, Arnobius, & Psalterium duo, *exercebantur*. Auguſt. *insultabant*. Hilarius, *detrahebant*, quamvis Gallicano Psalterio, Faber tribuat, *loquebantur*, & vereri, scholiorum collector in editionem LXX. *insultabant*. Græcum ὑβολογοῦσιν, insultationem indicat, quæ nugando fit, & fabulando. Addit Paraphrastes *in domo anguli*. Frequentabantur apud Judæos portæ Civitatis, quia ibi agitabantur cauſæ, ut aliàs notavi r, ita ut hic indicetur habitos de Christo sermones maledicos ab imis, & summis, à plebejis, & primioribus. *In porta*, inquit Auguſtinus, nihil aliud quàm *in publico*. Ita quoque Ruffinus, & alii. Exprimit autem Hieron: Scribas, & Phariſæos; Arnobius, Sacerdotes sedentes in judicio scientiæque clavem habentes, quum tamen *nec introirent ipſi, nec alios introire permitterent*: Remigius, quolvis judicts: Cassiodorus cum Hilario, ultro citroque commeantes per portas, & illidem otiosè consistent: Euthymius & Heſychius, portas templi, & conventus ibi celebratos, In quibus diiquirereturr, quid hominis Christus esset: Euſebius, illos qui tempore passionis Christi, seducebant eos, qui per portam ingrediebantur. Hippolytus, quem citat Agellius, eos, qui extra portam Christum crucifigendum deduxerunt. Ambroſius s, quos Christus *oris ſœtu* increpabat, videlicet, qui *odio habebant corripientem in porta* u.

Omnia concedi possunt, sed planior sensus de consensu eorum, qui præerant publicis cauſis, vel civilibus, vel Eccleſiaſticis. Quamvis quum subeſſent Romanis Judæi, non exercerent Romani publicum illud munus in portis: nec fortaſſe id Judæis, quod eis permittebatur, & erat exiguæ auctoritatis. Attamen dicendi olim uſitata formula vigebat: sicut hodieque apud Turcas, & alii s, ut *porta* vocabulo significaretur ejuſmodi locus. Opponuntur feriæ tractantibus hi, qui poſtea dicuntur bibentes vinum, genio indulgentes, otioſique. Oſtendit Galatinus x, judicariam poteſtatem in adventu Meſſiæ penitus auferendam fuiſſe. Meminit autem de porta montis domus, ideſt, templi, & de alia, quæ vocabatur atrii, præter locum Gazith, five dolatum, & politum, in quo ſedebant olim Sanhedrin. Notat dixiſſe Chriſtum in præterito y; *super cathedram Moysi sederunt*, &c. & Judæos Pilato z: *nobis non licet interficere quemquam*. Conſule præterea Sigonium de Republica Hebræorum a. Commodè huc transferri poſſet ex alio Psalmo b; *sederunt Principes, & adversum me loquebantur*. Borcardus c, ex portis Jerusalem vocat secundam veterem, quia erat etiam tempore Jobuſæorum, & judiciariam. Extra eamdem ſumebatur de damnatis ſupplicium, Chriſtuſque per illam eductus eſt ad crucem.

Et in me psallebant, qui bibebant vinum.) Hieronymus, & *cantabant bibentes vinum*. Alii, & *cantiones* (nempe factus ſum) *bibentibus ſiceram, & quidquid poteſt inebriare*. Chaldæicè, & *cantilena eorum ero, qui vadunt bibitum ſiceram in domo cauponaria*. Nomen נגינות *neghinoth*, eſt inſtrumenti muſici, numero plurali. Victores & abjectiores innuuntur; qui computando, carmina ad muſicum inſtrumentum decantabant, vel ut ſeſe oblectarent, vel in aliorum etiam locupletiorium gratiam, qui *symphonia* inter convivandum, & *chœro* utebantur, ut eſt apud Liſeam d. Populus item quum *offerret* vitulo *holocauſta*, & hoſtias, *manducaretque, & biberet, ludebat etiam* e, h. e. canebat & tripudiabat: celebratas præterea conſtat nuptias muſicis inſtrumentis, & Hymenæo f: *In bonis quoque ducere dies* dicuntur, qui *tenent tympanum & citharam, & gaudent ad ſonitum organi* g. Denique hujus rei plura ſunt facta teſtimonia h. Super ſedendum profanis exemplis, quæ reperias in Athenæo, & ſcriptoribus convivalium antiquitatum; & Pradus noſter eadem de re diſputat i. Cantum ſaltationemque Homerus k vocat anathemata, ideſt, ornamenta, vel appendices convivii, reſve dicatas convivio. Comœdiæ initium dedit juventus, Comum laſciviæ & comeſſationis colens Deum, ut quidam putant, per eamque occaſionem rudia & inculta fundens carmina, quibus quos videbatur, nominatim perſtringeret. Ad rem facit maximè Elaias l; *citharæ & lyra, & tympanum & tibia, & vinum in convivitis veſtris, & opus Domini* (charitatem Chriſti incarnati, paſſiq;) *non reſpicitis*: item m, *Cum cantico non bibent vinum*: & Amos n, *Qui canitis ad vocem pſalterii, ſicut David putaverunt ſe habere vaſa cantici, bibentes vinum in phialis*; & in Ezechiele o, *Vox multitudinis exultantis erat in ea*, nempe mensa, quo loco Pradum noſtrum conſule. Citat is præter indicatos locos, alium ex Epiſtola ad Epheſios p: *nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed implemini Spiritu ſancto, loquentes vobis metipſis in pſalmis & Hymnis, & Canticis ſpiritualibus*. Tertulliani q quoque, & Cypriani r teſtimonio, confirmat initio Eccleſiæ in cœnis Chriſtianorum cantus adhibitos. Uriitatem Plutarchus / muſicæ in conviviis potiſſimam ducit, ex Ariſtoxeni ſententia; in conviviis potiſſimam ducit, ex Ariſtoxeni ſententia; quòd ſit potens revellendi ac mitigandi fervidam vini vim. Atqui conqueritur David, ſeu in ejus perſona Chriſtus, abuſos ebriolos compotatores muſico carmine in ejus ludibrium, profilientibus facilè, ut ita dicam, ab hujuſmodi arma bene potis, & à fœcundis calicibus diſertitudinem pancifcentibus, cantandiq; vim effuſiorem, & bibaces ἐν οἴνῳ Plato ἐυλογοῦντας ſoquens, aſſerit ὑπὸδιὰ τὸ ὑγρὸν, *exiſtimare ſe mentem habere* ac *ſapere* t. Uiurpavit Paulus u Juriſconſultus *pſalterium* pro cantico in alterius infamiam compoſito.

Credi poteſt, qua Chriſtus nocte comprehenſus eſt, pene totam ductam inſomnem, à plurimis adverſariis, prægaudio indulgentibus prolixiori compotationi, & ludrico ſermoni, carninique de eodem, etiam cum cantu muſicoque inſtrumento. Et fortaſſis notis muſicis carmen erat haud pridem compoſitum in Chriſtum, præſertim à paucis diebus, quibus triumphantis more ingreſſus fuerat civitatem. Fieri quoque poteſt, ut aliud poſt paſſionem ſit editum, cujus eſſet eadem paſſio argumentum: cujuſmodi fuerunt longè poſt acta apud Pilatum contra Chriſtum conſecta, juſſu Maximi x, & Arianorum cantilena contra ὁμοούσιον a. Licuit Chriſto illud uiurpare b: *Factus ſum in derisum omni populo meo, cantitum eorum tota die*: & c, *ſeſſionem eorum, & reſurrectionem eorum vide*, ſive orientur, ſive quid operis aggrediantur; ſive feria tractent, quaſi in iedibus, foliis, thronis, inſubſelliis; ſive inde ſurgant & ferientur *ego ſum Pſalmus eorum*. Præterea d, *in eorum canticum* (LXX. *citharam*) *verſus ſum, & factus ſum eis in proverbium*: adhæc e, *poſui me quaſi in proverbium vulgi, & exemplum ſum coram eis*: תֹּפֶת *thopheth, tympanum*, quaſi pulſari ſe dicat veluti tympanum, aut hoſtes lætitiæ ſigna edere, ob illius calamitates tamquam pulſato tympano; qui appellatur quoque *pſalmus manuum* f. Obnoxia lunt convivia, quæ συνεσθίειν vocant Græci, quaſi *combibia*, & vinum immodicè iumpatum, quo nomine ipſa convivia tota intelliguntur, tamquam à præcipua parte: etſi apud Perſas putantg aliqui, ob uſum vini, in ſecunda menſa, quæ erat pomorum, quum in priore carnium piſciumve, uterentur aqua, vocari convivium vini in Eſther h, מִשְׁתֵּה יַיִן *miſthah haiian*, & in libro Eccleſiaſtici i, συμπόσιον οἴνου, ſunt hæc, inquam, obnoxia maledicentiæ ac detractioni, ut multis doceri poſſet. Poſtremo, ſine modo utentes vino redduntur amentes, quamliber ſeſe putent πάνσοφον, immo, & acephali, ut acutè Clemens Alexandrinus k notat, qui tales comparat cum cœleſti ſigno acephalo, (de quo Scholiaſtes Hervetus) cujus compreſſum, atque confidens caput eſt in pectus, ita ut vix extet. Nam in his, ait ille, facultas ratiocinandi non in capite, ſed in inteſtinis collocatur, iræ, & cupiditati ſerviens. Pernicioſa vini effecta Sapiens l enumerans, rixarum unum ponit *m*, & Græcè λόγος exprimuntur, ideſt, *ineptiæ*. Caveat itaque *n*, ne in convivio vini arguat quis proximum: quamvis per ſe ſpectat illud monitum, ne reprehendatur is, qui convivatur, eo ipſo tempore convivii. Hic denum (volo enim hic eſſe iobrius) nota pro *vino* Hebraicè *ſiceram* eſſe שֵׁכָר *ſciachar, inebrians*, atque omne potus genus accommodatum ad inebriandum ſignificare, & idcirco læpe per *vini* nomen declarari, ac merum quidem, purum, plenum, vivum, temetum, non dilirum ſignificare: interdum ut diſtinctam à nomine *vini* יַיִן *jain*, poni, verbi gratia, quum de Nazaræis agitur o, vel de ſacerdote ingreſſuro *tabernaculum* p, vel cupidam diſtincte utrumque inhiberur, ut Samſonis matris q, & Samſoni r, (qui ne appetitu in eas res ferretur, matri prohibitæ ſunt propter ſympathiam, & inlæcentes ſœtui maternas affectiones ac appetitiones] & Johanni Baptiſtæ ſ, vel contra imperatorem dari utrumque). Paronomaſia item litteræ (ש) *ſin*, punctum: שִׁכּוֹר *ſachar*, & ſignificat *manus*, quo principes inebrantur, ita ut idcirco dari illis ſicera vetaretur *n*, non tanti facio *x*.

Verſ. 14.) Ego verò orationem meam ad te Domine tempus beneplaciti Deus.

In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ.

Sensus loci.

A Dcetera lugentis mœſtique ſigna, in jejunio, & ſacco, ciliciove, ait, orationem ſe adhibuiſſe; nec irriſionibus, fannis, contumeliis adverſariorum ab eo inſtituto retardari, vel de DEO diffidere, etiamſi minùs attendere ad illa, vel curare videretur DEUS, potuiſſe. Sed hoc unum in tantis malis, remedium opportuniſſimum reperiiſe, dirigere ad DEUM orationem, ac enixè flagitare, ut bonitati ejus placeret, tandem in tantæ calamitatis articulo opitulari, ſuammet quoque ipſius miſericordiam multiplicem conſiderando, nec non fidelia promiſſa, veriſſima de præſtanda ſupplicibus ſalute. Chriſti cenſeri oratio poteſt paſſionis ſuæ tempore, quod κατ' ἐξοχὴν tempus eſt εὐδοκίας, aut διακαιοσύνης, ut exponit Symmachus, *beneplaciti & reconciliationis* præterea *tempus acceptum*, ſeu *acceptabile, dieſque, ſalutis* y. Eo præſertim tempore, dieque oravit Chriſtus *cum clamore valido, & lacrymis illum, qui ſalvum facere poterat eum à morte* z, & mundum to-

a *Sacr. lib 6.*
b *Sect. 138*
cap. 2.
c *Hier. 3 14.*
d *Pſalm. 65.*
d Iſa. 20. 9.
e *cap. 17. 6.*
& 7. rex. 7. 15.
f *Galat. Pa-*
ter. 5. de Ca-
tab. rit. 9.
Ser. in Eſther.
g Apud Per-
ſas uſus vi-
ni in ſecun-
da menſa;
in priore,
aquæ.
h *c. 5. c. 7. 2.*
Convivia
maledicen-
tiæ & de-
tractioni
obnoxia.
Vini in-
commoda.
Vino nimio
utentes, cœ-
leſti figu
acephalo
comparati.
i *cap. 31. 14.*
k *Strom. 5*
cap. 2.

l *Lue. 16. v.*
18.
m *Iſa. 65. 11.*
n *Amos. Epiſt.*
ad 11.

o *in Iſ. 43.*

p. 14. 12.

q *in Pſ. 93.*
Agitatio
exulantium
ap. Judæos
in portis ci-
vitatis.

r *Pſ. 9. 15.*

In porta i. e.
in publico.

Luc. 21. 52.

in Pſ. 43.
u *Amos 5. 10*
Pro quo ma-
le Arnobius
Jeremiam
eſt planior
ſenſus.

tem in porta u.

s *Sacer. lib 6.*
cap. 2.
t *Pſalmos 65.*
d Iſa. 20. 9.
e cap. 17. 6.
& 7. rex. 7. 15.
f *Galat. Pa-*
ter. 5. de Ca-
tab. rit. 9.
Ser. in Eſther.
g Apud Per-
ſas uſus vi-
ni in ſecun-
da menſa;
in priore,
aquæ.
h *c. 5. c. 7. 2.*
Convivia
maledicen-
tiæ & de-
tractioni
obnoxia.
Vini in-
commoda.
Vino nimio
utentes, cœ-
leſti figu
acephalo
comparati.
i *cap. 31. 14.*
k *Strom. 5*
cap. 2.

l *Lue. 16. v.*
18.
m *Iſa. 65. 11.*
n *Amos. Epiſt.*
ad 11.

o *in Iſ. 43.*

p. 14. 12.

q *in Pſ. 93.*
Agitatio
exulantium
ap. Judæos
in portis ci-
vitatis.

r *Pſ. 9. 15.*

In porta i. e.
in publico.

Luc. 21. 52.

in Pſ. 43.
u *Amos 5. 10*
Pro quo ma-
le Arnobius
Jeremiam
eſt planior
ſenſus.

y *Mat. 23. 2.*
Num. 18. 28.
a *l. 6. c. 9. ſeq.*
b *Pſ. 118 23.*
citb. de locis
ſanct. p. 1. c. 7
9. 45.
Ex portis
Jeruſalem
ſecunda ve-
tus *& judi-*
ciaria dicta

c *Ezech. 23. 2.*
Ier. 35. 2.
d *c. 15. 25.*

e *Exod. 32. 6*
Ier. Mach. 9.
59. 61.
Iſa. 22. 12.
13.
In bonis du-
cere dies,
qui dican-
tur,
h *Eccl. 6. 33.*
2. 24. 5. 8. 9. 10.
20. & 40. 20.
Eſa 5. 12. 22.
9. Amos 6.
5. &c. 23. 16.
1. 20. Ezech.
23. 41.
Mat. 9. 10.
Odyſſ. 1.
Comœdiæ
quis dedit
initium.
Conus la-
ſciviæ &
comeſſatio-
nis Deus.
l cap. 5. 12.
m cap. 28. 7.
n cap. 56. 12.
oseæ 4. 11.
p. 5. 18. 29.

q *Apolog. 39.*
& ad Donat.
Initio
Eccleſiæ in
cœnis Chri-
ſtianorum
cantus ad-
hibiti.
r *Opuſcul. de*
muſica.
Utilitas
muſicæ in
conviviis.
s *Plutarch. 7.*
Sympoſ. 10
u Lib. 55. ff.
tit. 6.
Pſalterium
pro cantico
in alterius
infamiam
compoſito.

Acta apud
Pilatum
contra
Chriſtum
conſecta,
juſſu Maxi-
mini.
x *Euſ. 9. hiſt.*

a *Matt. 3. 17.*
cap. 17. 5. a

b *Luc. 23. 34.*

β *men autem oratio ad te Domine.* Alii, *at ego orationem meam ad te Jehovah.* nempe converto, *tempore beneplaciti.* Vel, *ego autem oratione mea tibi*, aut, *in te*, nempe ſum; *Domine.* Chaldaicè, *& ego orationem meam coram te*, ſcilicet effundo, *Domine, in tempore beneplaciti.* Auguſtinus, & vetus Pſalterium, ut refertur in Scholiis ad editionem LXX. *ego autem oratio mea, ad te Domine.* Explicat verò Auguſtinus; ego autem ad terram: ſed quomodo? ad te orando. Græcè ex editione LXX. ἐγὼ καὶ ἡ προσευχή μου πρὸς σὲ κύριε: *Ego autem oratio mea ad te Domine*, nimirum, converti me, aut quid ſimile. Aquila reddidit, *goi, tibi*: Theodotio, πρὸς σὲ ἡ προσευχή: *mea autem oratio*: Symmachus eodem pacto: ἐγὼ δὲ *quoi tibi*, pro πρὸς σε, *ad te*. In translatione vulgata eclipſis eſt verbi alicujus, *ego vero orationem meam ad te Domine converto*, extollo, dirigo, fundo, cujus ultimi verbi participium Arnobius expreſſit. Quod ſi quis dicat, *tempore beneplaciti* ſignificabitur orationem fieri tali tempore. Præſtat tamen nihil immutare, ut poſtea dicemus. Apollinarius ita clarè declaravit:

Α' ὑπὲρ τοῦ καλοῦ σε ἐπικαίρου Δέσποτα,
Sed ego vocabam te ſemper, obſecrans.

Hilarius quum exponit, quod oratione ſua totus ad Deum erat, videtur ſecutus verſionem LXX. & ſuppleviſſe verbum ſubſtantivum; quamvis in ejuſdem textu ponatur editionis vulgatæ lectio. Hebræa יְהוָה וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ *vaani thephillati lecha Jehovah*, ad verbum reddi poſſunt, *& ego oratio mea ad te, Domine*: vel *orationem meam*. Sed clarior interpretatio poſterior, in eaque faciliusſub intelligitur neceſſarium verbum. Si te non offendit conſtructio: repetas ex priore verſu *pſallendi* verbum hoc modo, *in me pſallebant, qui bibebant vinum: quoque vero creationem meam ad te Domine pſallebam.*

Tempus beneplaciti Deus.) Hieronymus, rejecto ultimo vocabulo in ſequens membrum, & ſupplendo verbum ſubſtantivum, *tempus reconciliationis* eſt, quam reconciliationem Symmachus Græcè expreſſit καιρὸς εὐδοκίας ὁ Θεός. Declaravi alibi quid ſibi velit εὐδοκία, & *beneplacitum*, & רָצוֹן *raſon*, quod *beneplacitum* poſſe ſcribit Deum Paulus c, in Filio ſuo, & hic Patri diebat: *d: ſta Pater: quoniam ſic placitum eſt ante te.* Quum autem ſit hic in verſione LXX. & Symmachi, ὁ Θεός in caſu recto, Latinum nomen, *Deus*, videtur etiam in eodem ſumi debere. Quo pacto nec ad ſequens membrum pertinebit, & ſuppleri debebit ſubſtantivum eſt, tempus beneplaciti eſt Deus, hoc eſt, Deus ipſe eſt tempus beneplaciti. Verum, quia durior eſt hæc oratio, neque ſatis percipitur quo modo Deus ſit ipſum templus beneplaciti, dicendum etiam cum articulo cajus partientis, & forma nominis caſus ejuſdem, qui Atticè quoque pro vocativo ſumitur, vocativum deſignari. Sic in Pſalmo 21. *Deus, Deus meus reſpice in me*, ὁ Θεός, ὁ Θεός μου. Videtur Euthymius hic legiſſe iterum μου, quod erat priore membro, & ὁ Θεός junxiſſe cum ſequenti. Idem porrò & Nicephorus hoc tempus interpretantes de tempore paſſionis, putant hanc vocaſſe Chriſtum horam, quum dixit e, *Pater venit hora.* Qua

c *Ioan. 17. 22.*

ratio-

tatione sæpius Joannes *a* horam passionis ita nominat: Paulus *b*, *plenitudinem temporis*, non præcisè de illo, quo passus est Christus, sed de toto, quo vixit inter nos, præcipuè mortalis: De eodem tempore illud etiam est in alio Psalm. *c*: *Tu surgens miserebéris Sion, quia venit tempus miserendi ejus, quia venit tempus.* Hic etiam est accubitus sponsi Christi, in quo *nardus* humilis orationis *dat odorem suum* d, & exauditur facilius: nunc aditur majore fiducia ad thronum gratiæ ejus, *Ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno* e. Præter communem sensum, ut *in neglectis temporibus* dicatur, quo Christus, & Patris voluntati placere voluit per incarnationem atque passionem, & sibimetipsi, ac propenitæ voluntati suæ ergà salutem nostram, quum nulla in nobis causa esset cur salvaremur: præter hoc merum beneplacitum divinum, utroque sumtum modo, potest cuivis per tropologiam hoc idem congruere, ut fidenter Deum oret, si fientiat in teipso pronam paratamque voluntatem ad Deiperficiendam bonam, beneplacentem, perfectam *f*. Quod legitur in Canticog, *Pulchra es amica mea, & decora*, Græcè εὐπρεπὴς Hebraicè יפה רעיתי *chet hirsah*: Chaldaicè, *quam pulchra es tu dilecta mea, in tempore quo vis facere voluntatem meam!* Idem Christus magna confidentia dicebat Patri *h*: *Ego sciebam, quia semper me audis*, nimirum, quia ipse vicissim profitebatur, semper secum illum esse, nec reliquisse solum, quia, quæ *placita sunt ei, faceret semper* i. Propterea jussit hac veluti nos lege orare, immo, & hoc ipsum orare, *ut fieret voluntas Dei* k. Nec abludet à sensu, qui vocabulum Hebræum *Thirtsah* faciet proprium civitatis regiæ regum Israel *l* per pulchræ, quæ *Thersa* dicitur, cum qua sponsæ pulchritudo comparetur, sicut & quum pulchritudinem Jerusalem, quæ mox nominatim exprimitur, & *κατ' ἐξοχὴν* significat *visionem pacis*, ut videlicet animos ejus intelligatur pulcherrimus, & visione dignus divina, qui studeat ad Dei sebeneplacitum per omnia accommodare. Nemo abutatur tempore beneplaciti, locoq; pœnitentiæ *m*, ac *tempore misserendi* n, quia quum acceperit Deus tempus, etiam *justitias judicabit* o, quumque venerit die Domini, & defierit dies hæc nostra, *quæ ad pacem* nobis conceditur *p*.

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me.) Idem est, quod in multa multiplicive misericordia tua; de qua lege psalmum 50. *q*. Monui prius nonnullos hic præponere nomen *Deus*.

In veritate salutis tuæ.) Idem, quod in vera salute tua, quasi dicat, ut ait Euthymius & Nicephorus, *sou ἀληθῆ ὁ σωτῆρα, sola vera salus, quæ à te est*, homo etenim hominem juvare non potest, sed *vana est salus hominis* r. Basilius ac Theodoretus, *veritatem pro* justitia sumentes, explicant, ut justo Deus utatur judicio adversus eos, qui tantis eum malis affligebant. *Justitiam* quoque Augustinus interpretatur, & alii quæ cum misericordia conjungatur, cujus immediatè facta mentio est, sicut & aliàs crebrò conjungi solent, quia *universa via Domini misericordia & veritas* s. Tertiò, *veritas* veracitatem significare potest, seu fidelitatem, ut promissis facta respondeant. Quartò, *veritatem salutis* Hieronymus, Cassiodorusque declarant de vera resurrectione, post veram mortem. Quintò, Apollinarius vult postulari cogitationem veritatis:

Σὸν δ' ἀλαθείας φοιτᾶν ἐνεργείᾳ σὺν ἀνάγκῃ,
Tua verò veritatis mihi Rex magnum lucem præbeat.

Sextò, *veritas* opponi potest umbris & figuris, ita ut *veritas salutis*, hoc est, salus vera, justitiam veram denoret, & verè ac penitus curari velit, qui sibi orat nomine Christus, ac intrinsecam tribui suis justitiam, non externam & ceremonialem: cujusmodi ferè mulsare tantum Sancti, quam qui morbi corporis similant. *Justitiæ Dei non sunt subjecti*, quos crebrò Christus appellat *hypocritas*. Non minus certè periculosè peccant, errantque, qui sunt simulatè tantum Sancti, quàm qui corporis morbum fimulante mulant: nec minus perspicuis deprehendi notis possunt, quàm isti illis, quas assignavit Galenus *u*.

Vers. 15.) Eripe me de luto; ut non infigar: libera me ab iis, qui oderunt me, & de profundis aquarum.

Vers. 16.) Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbebat me profundum: neque urgeat super me puteus os suum.

ORationis materiam magis disertè exprimit, quæ nihil ferè nisi repetitio est secundi ac tertii versus, hoc est, luti, inimicorum, profundi, tempestatis: per quæ simul cum puteo, periculorum describitur magnitudo, & si in ea incidat, exeundi inde difficultas: quod attinet verò ad Christum, remigrandi ex sepulchro, & inferno, spectata secundùm se rei natura. Quæ prioribus dicta sunt verbibus, ad corpus multi referunt, hæc ad animam; sed tropologicè. Si quid occurret notatu dignum, in disquisitione particulari expendetur.

Eripe me de luto, ut non infigar.) Chaldaicè, *de captivitate, quæ similis est luto, & non submergar*. In operre luti occupabantur in Ægypto captivi *x*; fortassis in Babylone. In Psalterio Gallicano, *salva me à luto, ut non inhæream*. Augustinus, *salvum me fac de luto, ut non inhæream*. In Romano Psalterio, & apud Cassiodorum, & Gregorium *y*, *eripe me de luto, ut non inhæream*, apud Hilarium, *ut non hæream*. *Infingendi* verbum Græcè etiam ac Hebraicè idem est. Vertu 3. pro *luto*, *limus* est; loco τ' ἀπορρήτου est ἐν ἀβύσσῳ, & quod hic מיט *mit*, ibi מצולת *metsulah*, *jamnon metsulah*. Priore loco querebatur se infixum, sicut & demersum, hic petit, ne infigatur, & ne demergatur. Sed infigi mergive censetur, qui proximus est periculo: vel, qui in periculum jam incidit, petit ex eo emergere, & ne, quod in fine dicitur, *urgeat puteus os suum*. Quod de Christo intellectum, significat, ut qui in has miserias malaque descenderat propter nos, ut ex his extraheret, illis non detineretur, neq; *daret Deus Sanctum suum videre corruptionem*, vel *animam relinquere in inferno* z, ut non more ceterorum; quod innuit Hieronymus, tamquam luto constans, in id resolvatur, qui etiam vocatur *pulvis mortis* a. Explanat Augustinus (quem quum nomino, plurimos ejusdem sectatores intelligo) antea de corpore, nunc de animo, ut si corpus tuum teneatur, prematurve ad iniquitatem, non hæreat consentiendo, Remigius, ne quasi in corpore mur, &, ut ita dicam, commassemur in luteam iniquorum massam; quod præfectim de libidinosis intelligi potest, seu de luteis desideriis, mundique cupiditatibus, ne his adhæreseamus tamquam turpi ac tenaci visco, & quod natura sumus, simus vitio quoque κατ' ἐξοχήν. Distinguit ex scripturis Augustinus quasi lex luti genera: lutum *corporis* nostri *b*: *peccati* c, *pœnæ*, seu *miseriæ* d: *gratiæ*, *pietatisque* e: *avaritiæ*, & *cupiditatis* f: *sepulchri*. Ultimam notionem videtur litteraliter de Christi sepulchro hic exponere, quia omnis lapis, ex quo erat illud sepulchrum de luto, aut terra producitur: vel, ut aliqui putant, lateritio aliquo opere ornabatur exteriùs. Hugo ad Christum applicat secundùm partem sensitivam, mortem pro generis humani salute detrectet: quod & in horto legitur *orasse* g. Arnobius *lutum mortis* interpretatur. Alia Gregorii *h* distinctio est, pro rerum terrenarum multiplicitate *i*; pro iniqua doctrina, quæ sordidum *k* sapiat; pro illecebris desiderii carnalis: quam ultimam notionem vult esse præsentis loci. Luto quippe inhærere, inquit, est sordidis desideriis concupiscentiæ carnalis inquinari. Docet etiam quòd *Levia thanan aurum sibi quasi lutum fernit* l, quando eos, qui intra tanctam Ecclesiam fulgore justitiæ reiplendere videbantur, vel terrenarum rerum concupiscentia, vel erraturis doctrinæ contagio (hoc est quod alibi dixille memini de Ariano cano, qui le mortuo quasi liquata nive copiose fluxurum fuisse dictitabat) vel carnalibus sibi voluptatibus subjicit. Difficile, ac etiam impossibile, non contingere lutum luteæ gestantibus nobis vasa, non minùs ex humo, limo, luto, fictis hominibus, & fictitiis *πνεύμασι*, atque *σαρκίοις*: infixio, ac inhæsio cavenda, nobisque validè, cum Dei gratia, *facere viam* debemus *in hoc luce aquarum multarum*, ut fecit ille canitur *m* Deus *aquis suis*. Idem Gregorius *n* comparans statum beatorum, quorum corda sibi invicem, & claritate fulgent, & purirate translucent, cum auro, & vitro, ita ut & corporalibus oculis ipsas etiam corporis harmonia pateícat: ait nunc, ubi nec hoc fieri naturaliter potest, nec ut alteri alterius innoteícat animus, intra lutea vascula concludi corda nostra; & huic luto per passionem mentis inhærere Prophetam, profe-
a 2. Cor. 5.21. rentem verba ista formidare: à Paulo *a*, autem appellari *donum terrestrem*, & sponsam de sponso affirmare
b Cant. 2.9. quòd *stat post parietem b*, ut non posset abscondita in assumta humanitate videri divinitas.

Libera me ab iis, qui oderunt me.) Alia Psalteria, &
c l. 3. in Job. cap. 5. Cassiodorus, & Beda *c*, *ex odientibus me*, Augustinus, *eruar ex iis, qui oderunt me*, Hilarius hoc omisit. Hi ipsi sunt, qui versu 5. dicebantur magno numero odientes gratis. Hugo ficut luto concupiscentiam carnis designari putat; ita per hos, qui nos oderunt, adversarios diabolus, sive superbiam vitæ, quia, qui eorum primus
d Job. 41.25. est, *rex* dicitur *super filios superbiæ* d: præterea per *profunda aquarum*, de quibus mentio subjicitur, intelligit
e Rhem. 2.16. concupiscentiam oculorum: quæ tria recenset Joannes. e. Notat quoq; peti, ne luto infigamur, quia nemo ab-
x Exod. 1.14 stinere penitus potest à necessariis sustentationi carnis: simpliciter autem cripi ab aliis, ut omnino fugiantur, nec attingantur, videlicet superbia vitæ, amorque divitiarum. Sed quoniam vix evadi potest ab his etiam duobus tentatio, postulari sequentibus verbis, ut non demergat nos *tempestas aquæ*, ideft, superbia ex bonis spiritualibus; nec *absorbeat profundum* avaritiæ: *nec urgeat super nos puteus* luxuriæ *os suum*.

Et de profundis aquarum.) Hieronymus, *de profundis aquis*. Alia Psalteria, & Hilarius, Augustinus, Cassiodorus, *de profundo aquarum*. Hebraicæ voces hic eædem sunt, quæ versu 3. מעמקי־מים *mabhamakke majim*, ubi legimus Latinè *altitudinem maris*: Græcè οἱ βάθη θαλάσσης. Diximus initio psalmi *aquis* tribulationes significari. De hac significatione *aquarum* in malam partem, ut & de alia in bonam, lege Hieronymum *f*.

Non me demergat tempestas aquæ.) Hieronymus, *ne operiat me fluctus aquæ*: & alibi *g*: *non me præcipitet tempestas aquæ*. Dicebatur versu quoque 3. *tempestas*, & κατακλυσμός, & שבולת *scibboleth*, quemadmodum hoc loco: erat item verbum hujus loci *demergendi*, & καταποντίζω, & שטף *sciataph*.

Neque absorbeat me profundum.) In Psalterio Romano, *obsorbeat*. Profundum Hebraicè sicut versu 3. dicitur מצולה *metsulah*,

Neque urgeat super me puteus os suum.) Hieronymus, *& ne coronet*. Alii, *claudat*, vel *obstruat*, vel, *concludat*, *consfringat*. Hilarius, & Beda *b*, *contineat*. Augustinus, *coarctet*. Expressit Hieronymus vim verbi non
h l. 3. in Job. cap. 5. תאטר *thetar*, quod proprie significat *claudere*, *obturare*, *obstruere*; sed תעצר *thechhtar*, quod valet *coronare*, *cingere*, *circumdare*; quod verbum vidimus Psalmo 5. & 64. k. Hugo satis commodè tribuit Christo hanc orationem duplici hoc versu comprehensam: ut petat, quod antea dictum est, *eripi à luti infixione*, ne amor vitæ opus impediat redemtionis per mortem: ab odientibus Judæis: *de profundis aquarum*, ideft, de consiliis, & machinationibus eorumdem: *à tempestate aquæ demergentis*, hoc est, ab impetu, vehementiaque doloris: ab *absorptione profundi* inferni, *à puteo urgente os suum*, ideft, à limo. Hac ratione possumus interpretari Christum hæc initio psalmi passum se significasse, nunc orare ne patiantur alii, pro quibus est passus; nam & sic Jonas, Christi typus, merstone sua mersionem impedivit
i Joan. 1. 12. 15. alioram *l*, ut Ambrosius *m*, perpendit. Totius istius loci tropologiam Gregorius *n*, elegantem tradit, dum
m in Psal. 37. Tropologia n 26. moral. l. 24. vel 30. & 31. o. 36. 16. tractat verba Jobe, *Salvabit te de ore angusto latissimè*, & demonstrat, quod qui vitæ viam deferens, in peccatorum se tenebras dejcit, semetipsum quasi in puteum, vel foveam mergit: si verò diutina perpetratione etiam consuetudine iniquitatis opprimitur, ne ad superiora jam possit exsurgere, quasi angusti ore putei coarctatur. Post citatum verò hunc locum, in quo sub specie peccantium exoret Propheta, subdit: Quem enim mali operis iniquitas à bona stabilitate commovit, quasi tempestas aquæ rapuit: sed si adhuc longa consuetudine non prævaluit, non demersit. Jam *in puteum* cecidit, qui hoc, quod divina lex prohibet perpetra vit. Sed si adhuc longa consuetudo non deprimit, nequaquam os

Alium puteus coangustavit. Confirmat Jeremiæ *p* testimonio, sub suamet persona lamentantis Judæam iniquitatibus longa consuetudine obrutam: *Lassa est in lacum vitæ meæ, & posuerunt lapidem super me*. Adhibet alium Davidis locum gratulantis *q*, quod *non concluisset Deus eum in manibus inimici*, sed *statuisset in loco spatioso pedes suos*. Eodem spectat lapidis tropologia super speluncam, in qua latebant Reges *r*: aut super Lazari sepulchrum *s*: aut super lacum Danielis *t*, quæ sunt etiam figuræ sepulti Christi cum lapide polito super sepulchrum *u*: *Lapides* item *quadri*, quibus idem Jeremias *x*, *Conclusas* querebatur *vias suas*. Augustinus hoc loco de nolente peccatum confiteri, & *de profundis* clamarey, sed *quum in malorum profundum venerit, contemnente* z, seseque defendente, interpretatur *os puteiclausum*. Alibi autem *a* de puteo infernali, quum sine pœnitentiæ remedio peccator infelix illo excipitur, hicque aperitur deorsum, clauditur sursum, dilatatur in profundum, spiramine nullo, nullo libero anhelitu, clausiris desuper agentibus, relicto. *Puteum interitus* licet appellare, quo egimus Psalmo 54. *b*, cum Hilario ibidem, qui hic explicat esse puteum infernæ mortis: & addi potest ex Apocalypsi *c*. *Puteus abyssi*. Prior expositio pluribus arridet enarratorum, nec non Petro Damiano *d*. Idem Gregorius *e*, & Beda *f*, *Inferni os*, eo quòd amplum sit ad recipiendum (*dilatat enim animam suam, aperitque os suum absque ullo termino* g) angustum esse dicunt ad dimittendum, quos in abyssu suæ immensitatis absorbet. Narravit mihi vir fide dignus, Patrum memoria contigisse, ut assuetus nescio quis juramentis, ac blasphemiis, dum in ludo pilam, quæ in cisternam siccam decideras, ira fervens, & dejerans, blasphemansque illuc descendens requireret, quasi etiam reperturus, invito nomine; ubi perveniisset ad imum continuò supernè sic obstructum divinitus cisternæ os, nulla ut ratione amplius aperiri potuerit, sed misero ibi moriendum fuerit, ac si *descendisset vivens in infernum* h.

Vers. 17.) Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundùm multitudinem miserationum tuarum respice in me,

Vers. 18.) Et ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me,

Vers. 19.) Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me,

CAussas affert, propter quas exauditi debeat; quia sic deceat benignam, liberalem, multiplicem Dei misericordiam, qui solo etiam possit aspectu succurre-
Sensus loci. re: quia magnitudo tribulationis in eo, qui se Dei profiteatur exhibeatque illi addictissimum & obsequentissimum servum, divini favoris moram ac dilationem non patiatur, sed celeritatem essagitet: quia singularis imprebitas impietasque adversariorum, & contra illum, & contra ipsummet Deum, requirat, ut declaret Deus sibi res humanas esse curæ, valere, & velle innocentium tueri cauffam; nolle impunitate, atque dissimulatione ansam sceleratis majorem dare, ut ultra sæviant, providentiam negent, malefactis exultent, efferantur impotenter. Quæ omnis oratio rectè congruit Christo secundum humanitatem servo Dei, in sua deprecanti passione pro animæ reditu in corpus, atque pro cunctorum salute, nominatim autem pro inimicorum. Duplex Christi munus notavit Joannes *i*, in Christo, tùm advocati, tùm propitiatoris. Videntur his contenta versibus ad primum spectare, sequentibus alterum. Singula excutiamus.

Quoniam benigna est misericordia tua.) Hieronymus, *bona*. Gallicanum Psalterium, Hilarius, Augustinus, *suavis*. Sed addit Hilarius, *mihi*: & omnes supplent verbum substantivum, quod Græcè ac Hebraicè est. Vox autem טוב *tou*, & χρηστὸν, patitur omnium illarum Latinarum notiones, & præterea ut significet utilitatem. In Psalmo 108. *k*. Latinè *misericordia suavis* dicitur, juxta editionem quoq; vulgatam, ubi eadem sunt nomi-

a cap. 7. 30. c. 8. 20. c. 12. 23 27. c. 13. 1. b Galat. 4. 4.
c Psal. 101. 14.
d Cant. 1. 11.
e Hebr. 4. 16. Communis sensus quid hic sit, *beneplacitis temporibus*.
f Rom. 12. 2. g cap. 6. 5.
h Joh. 11. 42.
i cap. 8. 29.
k Mat. 6. 10. l 3. Reg. 15. 17. cap. 15. 21 & 33. cap. 16. 6. Heb. 9. 15. 24.
m Joh. 9. 4. n Psal. 101. 14. o Psal. 71. 4. p Luc. 19. 42.
q vers. 5.
r Psal. 59. 13.
s Psal. 14. 20. 7.
t Rom. 10. 15. Non minus periculose peccant & errant, si simulare tantum Sancti, quam qui morbi corporis similant.
u in Progn. ex libris, Hippocratis, quantum de morbum simulantes sint deprehendendi.
x Exod. 1. 14
y Cf. 39. moral. 40. qui 11. & 68. 18. c. 17. vel 31.
z Psal. 15. 10.
a Psal. 21. 16.
Si corpus tuum teneatur, prematurve ad iniquitatem, non hæreat consentiendo, Remigius.
Lutorum sex genera distinctio.
b Jer. 20. 9. c Psal. 17. 43. d Psal. 39. 3. e Psal. 68. 3. f Athan. 2. 6.
Ad Christi applicatio.
g Matt. 26. 39.
h Psal. moral. 68. vel 13.
i Abac. 3. 16.
k c. 5. 15.
Luto inhærere quid sit
l Job. 41. 21.
m in Psal. 57. Tropologia n 26. moral. l. 24. vel 30. & 31. o. 36. 16.
Ariani cupidi se dimersi.
n 18. moral. l. 20. vel 30.
Beatorum status pacat. cum auro & vitro.
o Thr. 3. 53.
q Psal. 50 9.
r Jos. 10. 27. Isaac. 11. 38.
s 2 Reg. 6. 18.
t Dan. 6. 17.
u Matt. 27. 60.
x Thren. 3. 9
y Psal. 120. 1.
z Prov. 18. 3.
a l. 50. hom. 10 16.
b vers. 24.
c e. 9. 2.
d Lib. 1. Ep. 10. & ser. 2. de S. Vicario mart.
e 26 Moral. l. 24. vel 61. f l. 3. in Job. cap 5.
g Esa. 5 14.
De blasphemo & juramentisi assueto, historia.
h Psal. 54. 16.
Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundùm multitudinem miserationum tuarum respice in me.
Et ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me.
i 1. Joan. 2. 1.
k 68. 17.

romina Hebræum, & Græcum. Objicit Augustinus, A hoc videri magis consequens futurum fuisse: *Exaudi me Domine, ut suavis mihi* (ubi lectionem indicat Hilarii) *si misericordia tua*: sicut paullò post: *quoniam tribulor, velociter exaudi me.* Respondet, homini in tribulatione posito necesse esse, ut *suavis* sit *misericordia* Dei; quemadmodum non est panis dulcis, nisi fames præcesserit: idcirco quum Deus permittit, aut facit ut in tribulatione aliqua simus; etiam tunc misericordem esse, quia non alimentum subtrahit, sed desiderium movet. Confirmat id Ecclesiastici *a* sententia: *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis; quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.* Ibi Græcè est admirantis particula, ὡς ὡραῖον ἔλεος, *quam pulchra*, vel *specio'a*, vel etiam *tempestiva*, & *opportuna misericordia*! quæ ultima acceptio convenit optimè cum similitudine nubis pluviosæ, arenteſolo, cui certè etiam grata, suavis, jucunda, benigna est; sicut Psalmo 64. *b* de benedictione dictum est, quæ fieret *coronæ anni benignitatis*, videlicet propter opportunos imbres. Eadem comparatio in Psalm. 125. *c*: *Convertе Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro*: ut sic nempe fiamus *consolati* d, repleatur *gaudio os, lingua exultatione* e: denique *lætamur pro diebus, quibus nos Deus humiliavit* f; &; *secundum multitudinem dolorum in corde* nostro, *consolatione divina lætificant animam nostram* g. Invitantur peccatores ad conversionem, quoniam Dominus Deus *benignus, & misericors est, patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia* h. Innuit Hilarius alium sensum, legens, ut dixi (*suavis est mihi*, &c.) ut Christus dicat, quia sibi suavis misericordia sit, hoc est, grata, jucunda, & placeat, qua Pater motus miserit huc ipsum, ad procurandam generis humani salutem, dignetur precantem exaudire, non tam pro se ipso, quàm pro aliis, quorum tractet, ut advocatus, cautus, & ut propitiator satisfaciat. Porrò is, qui homiliam condidit super 17 versu ceditius Chrysostomus *i*, quem valde inspicior auctorem Latinum esse, non enim sequitur translationem Lxx. seu Latinam vulgatam ex illis confectam, observat, Davidem magna suavitate repleum, delectatum odore illo suavitatis, protulisse verba illa: & suavitatem, quæ est in Deo nostro, dulcem esse, sapore sancto repletam, nutrire, fovere, defendere, fortificare, consolationem præstare, benignitatem non negare tolerantem facere, justum, sustinentem, humilem, benignum, largum, sobrium, castum, charitate plenum, holpitalitate præditum, prudentia ornatum temperantia clarum, fortitudine firmum, justitia liberatum, perducere usque ad præsentiam Dei. Subdit admonitionem, ne quis ita blandiatur de misericordia Dei, ut cogitet, quia non erit judicium; primò mores purgandos, vitam corrigendam, malam consuetudinem mutandam, vetustam institutionem dimittendam; & ita dici posse, *Exaudi me Domine, quia suavis est misericordia tua, secundum multitudinem misericordiæ tuæ*, &c. Quæ ultima verba non sunt consentanea editioni nostræ, & Lxx. propterea arguunt, ut prædixi, non esse illum auctorem dictæ homiliæ Græcum. Amplificat eamdem benignitatem Dei Ayguanus, nec non Christi, de qua Paulus *k*, illustrans aliquo modo similibus exemplis Alexandri *l*; Panonionis servi *m*; Curtii *n*; quia primus victo Armeniæ Regi regnum restituit; secundus pro domino proscripto mortem subiit: tertius pro Republica in hiatum terræ se præcipita vit, qui mox hiatus coaluit.

Secundùm multitudinem miserationum tuarum.] Cassiodorus, *misericordiarum*: Hilarius, *misericordiæ*. Quo ultimo modo quum legatur etiam ea homilia, quam paullo antè citavi, meritò suspicari nos posse monui non esse ab auctore Græco scriptam, quòd & dictio tota latinis indicat. Meliùs verò respondet Græco vocabulo ἐπιτρόπου nomen *miserationum*, quàm *misericordiarum*, sicut & in Psal. 50. *o*, ubi phrasis eadem est. Multis misericationibus opus est adversus aquas intrantes usque ad animam, limum profundi, altitudinem maris, tempestatem, innumerabiles inimicos, persequentes, maledicentes, irridentes.

Respice in me.) Hieronymus, *respice ad me*. Hilarius, *conspice in me*. Favor in respectu conspectuve isto est, ut sæpè vidimus.

Et ne avertas faciem tuam.) Carent conjungente particula Codices Græci, Latinique Regii, Complutenses, alii: Psalteria quoque duo alia; item Hilarius, Augustinus, Cassiodorus, sed in emendatis Græcis restituta est, habeturque in omnibus Hebræis. Quid fit hæc aversio dictum alibi.

A puero tuo.) Hieronymus, *à servo tuo*. Hoc valet מעבדך *mehbhaudecha*, & παῖς *servum* quoque significat, sicut & *puer*, non tantum vel *filium*, vel *ætate parvum*. Lege titulum Psalmi 17. Christus autem quo pacto dici *servus* possit, aliàs docuimus. Non dubitant hoc loco Hilarius, Hieronymus, Hugo, Haimo, qui citat translationem Hieronymi, Bruno Carthusianus, Beda, Cajetanus. Placidus, Pampolitanus, Lyranus, ita Christum nuncupare. Alii puritatem spectant juxta etymon, sicut & Ambrosius *p*: Turrecremata etiam, humilitatem: Dionysius Rickelius, Euthymius, Raynerius, quod Filius Dei sit Christus. Ludolphus filiationem conjunxit cum servitute, ob duplicem naturam. Genebrardus non negat vocari Christum servum Dei Patris: sed fortassis propter ejusdem decus, & humanam formam in unitatem personæ divinæ inseparabiliter coalescentem, maluisse Lxx. *puerum* τοῦδε nominare, quàm *servum* τοῦδε: ubi enim locutio est periculosa, & intelligentia lubrica, difficilisque; vel propriè loquendum, vel aliquanto communius, ac magis universè, ut fubesse possit distinctio: *Pueri* verò nomen patere ad servum, & filium. Laudavi aliquando notationem istam *q*, licèt non omnino necessariam.

Quoniam tribulor, velociter exaudi me.) Hebraicè sunt duo verba imperativi modi מהר ענני *maher, hhanni, festina exaudi me*. Urgens ratio; ut & in Psalm. 30. *r*. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor*. Velocitas auxilii fuit paucarum horarum, quibus jacuit Christus in sepulchro.

Intende anima meæ.) Hieronymus, *accede ad animam meam*. Alii, *appropinqua*, significat ista קרבה *karevah*, sicut solet medicus, inquit Trevetus, accedere ad infirmum. Vel, quia videbatur Deus ad tempus abiisse, ac deserviſſe. Vitam corporalem Lyranus exponit. Alii de subſtantia ipsa animæ, ut redimatur ac liberetur de limbo, redeatque in corpus. Est dictum Hebræum verbum aliquando castrense, *cominus pugnare* significans: cum præpositione sere tantum. Convenit ea notio propositio קרבה אל נפשי *Karevah el naphshi* ea notio propositio אל *el*, pro עַל *hhal*, *si*, si sumeremus præpositionem אל *el*, pro עַל *hhal*, & utramvis, ut valet, *cum*, &, *propter*: quasi dicat; pugna cum anima mea, aut cum anima mea, scilicet eam juvando. Græcum σῶσον μου significat *animam applicare*: quod fit quadam quasi appropinquatione, & accessu. Innuitur præterea, Hebræo præsertim verbo, jus quoddam propinquitatis, propter quod exaudiri örans, petat, quia Deus Creator sit, & Dominus, atque Christi etiam pater. Adhæc indicat, membra Christi, in quorum loquitur persona, esse à Deo alienata, & à tyranno Diabolo vendicata, à legitimo autem Domino recuperanda, & in priſtinum jus libertatemque restituenda & revocanda. Hoc sequentia magis exprimunt.

Et libera me.) Suppleta est conjunctio. Hieronymus, *redime eam*, scilicet animam, de qua prius, *accede ad animam meam* גאלה *ghealah*, quo verbo jus illud propinquitatis, de quo dixi, potest denotari, unde גאל *goel*, *propinquus*. In Psalmo 48. *s*. *Frater redimens* alio verbo Hebræo vocatur, quod est פרה *padah*: sed ibidem, sicut hic, est idem Græcum λυτρῶν, quo pretii solutio indicatur proælio.

Propter inimicos meos eripe me.] Hieronymus, *libera*. Chaldæicè, *ut non se efferant in me inimici mei, redime me*. Quod aliter Euthymius ac Nicephorus dicunt, *Tua, μὴ ἐπαιρέσθωσαν ἐπ' ἐμοὶ οἱ ἐχθροί μου, ne latentur interitu ipsius*. Basilius, vel Theodoretus, *ne improperent inimici*. Mirandam vocat Augustinus istam petitionem; sensumque docet esse, ut confundantur, & crucientur liberatione ejus, quem persequuntur inimici: ut liberentur ipsimet inimici, & convertantur: Antiochum, verbi gratia, Machabæorum oppidorem esse cruciatum. Nabuchodonosorem persecutorem trium puerorum, conversum: Christo resurgente, & in cœlos ascendente, & Spiritum Sanctum demittente, conversos ad fidem, qui in ejus morte sæviebant, & ex inimicis amicos factos per illius gratiam. Gregorius *t* eamdem sententiam quasi per paraphrasim ita explanat, scribens, Prophetam hic vocem martyrum sumere, ac si diceret; propter me quidem eripi de temporali tribulatione non appeto; sed tamen eripi propter adversarios meos concupisco; ut dum mea vita salvari mirabiliter cernitur, ipso miraculorum visu inimicorum duritia convertatur. Imitanda charitas, ut non tam tua velis causſa liberari de persecutoribus, quàm ut ipsimet convertantur, & resipiscant, *congerendo etiam carbones super capita eorum* a.

---

a Prov. 26. 21. Rom. 12. 20.

Verſ. 20.) Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam.

Verſ. 21.) In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum, & miseriam.

Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inveni.

Quum Deus permittit ut in tribulatione simus, etiam tunc misericors est. z ca. 35. infr.

b v. 12.

c verſ. 8. d verſ. 9. e verſ. 7. f Pſ. 89. 15. g Pſ. 93. 17.

h Isai. 2. 33.

i Tom. 1. De Chrysostomi homilia super 17. verſu, controversia.

Utilis admonitio, ut ne quis sibi blandiatur de misericordia Dei.

k Tit. 3. 4. l Valer. lib. 5. cap. 1. m lib. 6. c. 8. n Lib. 5. c. 8. Benignitatis summæ exempla.

o verſ. 3.

Sensus loci.

Puerи nomen de servo & de filio. q in c. 4. Action. v. 27.

Omnium malorum a gravissimum in afflictionibus defeti.

Impreperia confusio, opprobria a Christo periata.

b Matth. 26. & ſeq. c v. 26. 56.

d verſ. 19. & ſeq.

e Luc. 22. 41.

f c. 23. 49.

g Luc. 23. 28

h Matth. 26. 69. & ſeq. i Ioh. 19. 25.

Comitem doloris Christus non habuit.

Miranda petitio vocata hæc ab Augustino.

k c. 15. 20.

t 26. Moral. c. 24. ſal. 15.

Charitas imitatio, ut non tam tua causſa velis liberari de persecutoribus, quàm ut ipsimet convertantur & resipiscant.

Tu scis.) Græcè inseritur causſalis particula, σὺ γὰρ οἶσθας, *tu enim scis*. Eamdem habent duo alia Psalteria Latina, & Hilarius, Cassiodorus, Augustinus; qui ultimus legit, *tu enim agnoscis*: quasi reddat causam cur proximè ora verit, *propter inimicos meos eripe me*, suprà etiam versu 6. dixerat: *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita*. Utrumque Hilarius eò spectare dicit, ne quis hæc putaret non sponte assumta; sed necessario tolerata. Valet præterea profecto ista, tùm ad leniùs ferendas res adversas, quas Deo sciamus esse notas, qui possit ac velit, si sic expediat, afferre remedium: tùm ad ipsummet flectendum Deum, cui hoc modo protestamur nos curæ esse: tùm ad bonum conscientiæ nostræ testimonium, quæ non subterfugiat judicium divinum, sed ei se libenter permittat. Quid si etiam hic dicendi modus innuit magnitudinem calamitatis, quam solus cognoscere Deus, ut par est, possit solus comprehendere, solus æstimare, solus Pater novit filium, dignitatemque ipsius infimitam solus *super pastorem suum*, à se missum, ut esset pastor hominum, & *super virum cohærentem sibi*, hoc est, consubstantialem, ac in ipsomet existentem, ut erat Deus, potuit imperare, vel permittere ut *frameæ* justitiæ *suscitaretur*] 1, *Tu autem Domine*, ait, Jeremias *m*, *scis omne consilium eorum adversum me*. Levia sunt, ac nullius momenti opprobria, impropria, contumeliæ, convitia, quæ pati homo ab homine possit, si comparentur cum illis, quæ Dei Filius tolerare dignatus est propter homines.

Improperium meum.] Quo mihi improperatur ab aliis, Hieronymus & Augustinus; præterea Ambrosius *n*, *opprobrium meum*. Hilarius utitur nomine *improperii*, sed pronomine semel tantum in fine versus 8. erat idem nomen Græcum ὀνειδισμός, & Hebræum חרפה *cherphah*. Latinum autem, *opprobrium*; sibi monui alios legere *improperium*. Probrosa verba passus est Christus, de quo hunc quoque locum intelligit Ambrosius *o*, & anté aliquando, & maximè in passione: confusionem in facie consputa, velata, perculsa: reverentiam in ipso genere mortis, aliorumque tormentorum, quæ cruciatui dedecus habebant adjunctum. *Aperuerunt super me*, ait Job *p*, & usurpare id licuit Christo, *ora sua*; *& exprobantes percusserunt maxillam meam*: *saturati sunt panis meis*: quibus verbis indicatur improperium, confusio, reverentia seu verecundia passionis, & mortis. Quo autem pacto in Christo confusio, & reverentia, verecundiave fuerat, jam diximus eodem versu. Certè, ut Remigius, Euthymius, Nicephorus notat, Judæis videbatur his eum perturbationibus affici. Eadem tria de quovis justo Augustinus, alique interpretantur, quum quid ei objicitur, ut ese Christianum *s* sed non inde, vel in conscientia confunditur, vel verecundatur in fronte: de eo præterea, qui propter probro dignum peccatum confunditur salubriter, compungitur, convertitur, sed adhuc publicè coram impiis confiteri erubescit; ita ut Christus oret nunc in persona istius, vel commendet eum Patri. Quod verò attinet ad Christum, Ambrosius *q*, appellat crucem ejus *opprobrium*, seu *improperium*; quod Moses æstimaverit *majores divitias thesauro Ægyptiorum r*, *si opprobrium tuum gloria est, Domine Jesu*, ait Ambrosius, *quanta est gloria tua? Tua igitur gloria participatione quid erimus, cujus sumus opprobria gloriosa?* Tùm subdit, *nolle auferri à se hoc opprobrium, quo nostra auferantur opprobria*.

Comitem doloris Christus non habuit.

Et confusionem meam.) Alia duo Psalteria, & Cassiodorus, omittunt conjunctionem, & pronomen: Hilarius, pronomen. Utrumque textus Hebræus & Græcus habet.

Et reverentiam meam.) Citati omnes, & Augustinus,

l Zach. 13. 7. m c. 18. 23. Levia sunt ac nullius momenti opprobria quæ pati homo ab homine possit, si comparentur eum illis quæ Christus tulit.

n in pſ. 118. ſerm. 5.

o Ibidem.

p cap. 16. 11

q in pſ. 118. ſerm. 5.

r Hebr. 11. 26 Si opprobrium Domini gloria est, quanta est gloria tua.

nec non in sua translatione Hieronymus, *reverecundiam*. Potest quoque reddi *rubor*, *pudor*, *ignorantia*. Vetus 8. quæ dicitur Latinè *confusio*, reſpondet iisdem vocabuli, quæ hic sunt כלמה *chelimmah*, & ἐντροπή. Exponit Apollinarius, μετ' ἐρεισθ, *magnum ruborem*. Bredembachius negat latis commodè vertisse Interpretem, *reverentiam*. In Psalmo tamen 34. *a*, sunt eædem tres voces; *induantur confusione, & reverentia*. In libro Ecclesiastici *reverentia* ponitur loco Παίχνιον πρὸ, *pro reverentia accedet tibi bona gratia*; quamvis tota sententia Græca brevior sit, quàm Latina, πρὸ βροντῆ πεπαρασκεύασται, ἡ πρόσκαιρος προσελεύσεις χάριτος, *ante grandinem* (tonitruum) *præibit corruscatio, & ante verecundiam* (verecundum) *præibit gratia*, & adduntur Latinè sequentia) *pro reverentia accedet tibi bona gratia*. Ibidem antea *c*, extat idem vocabulum *reverentia*, quamvis nihil sit Græcè, quod respondeat sententiæ; *audi tacent, & pro reverentia accedet tibi bona gratia*. In priore Ep. ad Corinthios *d*: *an reverentiam*, ait Paulus, *vobis loquer*, πρόσκαιρον ὑμῖν λέγω, quod, scilicet ignorantiam Dei, quidam haberent. Est ἐντροπή, propriè, quum præ pudore ac rubore faciem quis deflectit: & τὸ ἐντρεπόζ Budæus, exponit per *τὸ ἐγκαλυπτόζ*, *absconditi*. De confusione, ac verecundia bona, & secundùm Deum, quæ ad pœnitentiam adducit, nec mediocrem affert animæ fiduciam, præsentem locum Antiochus *f* Abbas interpretatur, differens de utraque specie, nimirum etiam de mala.

In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me.) Hieronymus, *coram te sunt omnes hostes mei*. In aliis Psalteriis, apudque Hilarium, & Augustinum, *in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me*. Omittunt codices Complutenses, ac Regii, verbum substantivum, quod nec Græcè est, sed subintelligitur. Solatur Iesplum, quod noverit Deus, cur permittat, ut, quæ dixit, ab hostibus patiatur, licèt illi nesciant, quodque præsentes habeat non tantùm cognitioni, sed etiam potestati, ac voluntati, ut coercere pro arbitrio possit. Hoc alibi g dicebat, posse ns judicari gentes in conspectu Dei. Paullo remotiùs Hugonis tropologia, in conspectu Dei esse eos, qui tribulant alios; hoc est, sæpe hujusmodi esse illos, qui excubant in tabernaculo Dei, quos vocamus *Ecclesiasticos*, & clericos, *facientes in domo Dei scelera multa* h: *fabricantes limen juxta limen Dei, polluentesque juxta postes illius, murum inter se, & ipsum, & polluentes nomen sanctum ejus i*.

Improperium expectavit cor meum.) Hieronymus, *opprobria contritum est cor meum*. Alii, *probrum contrivit cor meum*, vel *afflixit*. Augustinus, *opprobrium expectavit cor meum*. Gallicanum Psalterium, *improperium expectavit anima mea*, illud, inquam, quo utitur Ecclesia Mediolanensis sive Ambrosiana; recitat enim Faber ex Galli cano *cor*. Græcè est ψυχη, *anima*: Hebraicè לב *leu*, חרפה שברה לבי *cherpah sciaverah libbi*. Sed LXX. legerunt in secundo verbo litteram (ש) cum leni spiritu, quem indicat post inventa puncta, punctum affixum in sinistro cornu שנרה *saverah*. Expectatio ista, quæ προσδοκία, sive ἀπροσδόκητος, sicut & *spes* etiam apud Latinos, de malis rebus dicitur, quum sit propriè solùm de bonis, denotat aut voluntariam Christi passionem ab eo præviſam, etiam concupitam *k*, ut Hilario placet, aliisque; aut potiùs, quoniam tota est mœrentis ac lamentantis oratio, ingruentium malorum aliorum super alia, timorem. Ferunt minùs præviſa tela, ac libenter tolerata, sed aliunde ipsa expectatio, priorque mora discruciat magis; nec demsit doloris quidquam Christo tam libenter obita mors, tormentaque tolerata. *Expectantibus*, ubi, & quum non oportet, *venientibus mala l*. De *speravidi* verbo in malam partem ſuppetunt apud profanos exempla non pauca: & obtervavit id Servius *m*. *Expectare* ita quoque ſumſit Frontinus *n*. Græcos etiam eodem interdum pacto loqui Priſcianus *o* monet, nempè uſurpando verbum ἐλπίζω. Citat Herodotum *p*. Addi poſſunt alii, ut Q. Calaber *q*, Sophocles *r*, Pauſanias *s*.

Et miseriam.) Hieronymus, & *desperatus sum*. Alii, *dolui*, vel, *opprobrium, improperiumve illud ægrum fecit me*: vel, *cor meum desperatum est*: vel, *idem opprobrium afflixit me, seu cor meum*: vel, *flagellatus aut afflictus sum*. Eadem vox אנושה *anusciah*, judicio Hebræorum poteſt esse verbum. Sed quum id non niſi præter normam, & mutato puncto (ו) *cholem*, in (ו) *sciureh*, & per ſe ſit nomen ſæpius in ulum puncto, vocalis ſciatheph patech, ſub prima littera אנושה *anusciah*, & ita legerint LXX. ſic etiam nos legere oportet. Ab eadem radice nomen hominis unum eſt אנוש *enos*, *aerumnosum calamitoſumque* ſignificans. Apollinarius loco τῆς παλαιοπορίας reddidit κλῶπα, *calumniam*. Miſeriam intelligit illorum tormentorum & dolorum Chriſtus. Summa Chriſti miſericordia miſeriam ſibi ſummam copulavit. ut pro aliena lueret miſeria; miſeriam crucifigentium quoque miſerando, quum, ut Auguſtinus obſervat, pro ipſis oravit in cruce *r*. Nos quo plus habemus miſeriæ, minus habemus miſericordiæ. Dives in miſericordia, locupleſ eſt in miſeria: quia etſi fortè non experitur miſeriam ſicut Chriſtus, certè compatitur alienæ, eamque ſublevat.

Et sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.) Nihil ferè differt Hieronymi translatio. Vertit *expectavi*, & in plurali, *consolarentur*: quo etiam pacto habet editio Latina Bibliorum Complutenſium, & Regiorum, propter participium Græcum ejusdem numeri παρακλήσωσας: Habet idem Hieronymus in commentario Iſaiæ, *expectavi*. In Pialterio Romano, ſive Vaticano, apudque Arnobium, & Gregorium *x*; *& ſuſtinui, qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: conſolantem me quæſivi, & non inveni*. In Pial. terio Gallicano, & in textu Caſſiodori ſic habet membrum ſecundum, *conſolantem me, & non inveni*. Auguſtinus, *& conſolantes, & non inveni*. Hilarius, *& ſuſtinui commorentem, & non fuit, & conſolantem, & non in veni*. Emendati Codices Græci habent ſingulariter in poſteriore membro, παρακαλέσαι. Ita quoque videntur enarratores Græci legiſſe: etſi non ſatis diſerte exprimant. Ita quidem Appollinarius:

ᾔδη γὰρ ἀλλοτρίου θυμοῦ ἐλπὶς πάντη.
οὐδ' ἦσαν πόθεν ἄμμι πέλειν ῥαιζόθυμοι ἄρηες.

Unus Nicephorus videtur legiſſe numero plurali, declarat enim παρακλήσεις per παραμυθουμένους. Et etiam plurale participium Hebræum מנחמים *menachamim*. Sentus utrovis modo idem. De re ipſa dictum priùs, qua ratione Chriſtus expectaverit, vel quæſiverit quod ſignificat וָאֲקַוֶּה, & אקוה *akaauch*, qui contriſtaretur ſecum, & conſolaretur eum; & quomodo defuerit, nec ipſe invenerit. Præter ea, quæ dixi, Hilarius docet non quæſiviſſe Chriſtum commœrentis & conſolantis non quæſiviſſe Chriſtum commœrentis & conſolantis ſolatium, ſed fidem; cujusmodi poſtea Paulus attulit ſolatium, converſus, adimplens paſſiones illius *y*, conſepultus in Baptiſmo *z*, ſciens eumdem eſſe *finem legis a*. Inſinuat eumdem ſentum Auguſtinus, *conſolantes* acciſiens pro proficientibus, qui deerant tempore paſſionis Chriſti. Gregorius *b*, id illuſtrat exemplo Job, quem amici non in flagellis conſtitutum, ſed poſt flagella reſtitutum in ſtatum priſtinum conſolati ſunt. Ubi ſimul demonſtrat quàm ſit gravis inçror duris cordibus infructuoſè prædicare: quanta conſolatio Prædicatorum ex ſubſequente profectu auditorum. Arnobius indicat non fuiſſe, *qui ſimul contriſtaretur*: quia non potetat ſimul pati divinitas triſtitiam, ſicut Sol ſi in ligno ſit, quando conciditur lignum, ſimul concidi non poteſt. Durior expoſitio quamvis veriſſima. Verùm una, ac magis aptum ut, quod addit, conſolantes dicatur defuiſſe adeo multi à Chriſto ſaturati, ſanati, edoctiq; adjice, nec admiſiſſe Chriſtum conſolationem ullam, quæ poſſet ex parte ſuperiore redundare, vel etiam ex viſione Dei. Quamvis non idcirco concedi poteſt, quod Canus *c* probabile cenſet, Chriſtum in cruce continuiſſe gaudium, nec ex viſione Dei orietur in voluntate, ut eo modo diceretur *derelictus à Deo d*. Actum hac de re alibi. Auguſtinus juxta tritam magis ſententiam, non fuiſſe, qui contriſtaretur ex ea re qua ipſe contriſtabatur, vim facit in particula *ſimul*. Includit iſtam particulam participium συλλυπήσοντος, quamvis in לנוד *lanud*, quod eſt verbum cum præcedente articulo, non indicetur. Valet id autem verbum *conſolari*, quaſi movendo ſe de loco hujus officii cauſſa, vel caput agitando, qui geſtus eſt condolentis cum miſeratione. Eodem porro multi referunt Iſaiæ *e*, locum illum, ubi Chriſtus dicens inducitur, ſe ſolum calcaviſſe torcular, ita ut de gentibus non eſſet vir ſecum, & quum circum ſpexiſſet, non fuiſſet auxiliator eo, quum quæriviſſet, non fuiſſe, qui adjuvaret. Procopius, qui præſentem Pſalmi citat locum, & ex diſcipulorum confirmat fuga, & Cyrillus in ejus loci commentario, interpretantur, quod nemo patienti ad fuerit: nemo ex ulla gente condoluerit: omni prorſus humano deſtituto auxilio fuerit, οὐδ' ἄρα, ait Procopius, παρῆν ἐπαμύνων οὐδεὶς ἀνθρώπων, *nemo aſſuit, vel condoluit patienti*. Favet ibidem Hieronymus utens hoc etiam loco. Placet id quoq; Hugoni. Ambroſius *a* præterea declarat Elaiam, quod Chriſti paſſio adjurore non eguerit. Huc illud quadrat ex Threnis *b*: *Non eſt qui conſoletur eam* (die eum) *ex omnibus charis ejus: omnes animi ejus preverunt eam* (eum) *& facti ſunt ei inimici*. Item *c*: *longe fac à me conſolatorem*: & *audierunt d, quia ingemiſco ego, & non eſt, qui conſoletur me*. Eccleſia certè in lugubri officio de Chriſto patiente, threnos uſurpat. Affinis Pſalmi 141. *e*, ſententia: *Conſiderabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognoſceret me: perijt fuga à me* (ideſt, effugium) *& non eſt, qui requirat animam meam*. Ad cumulum ærumnarum facit, neminem habere condolentem, conſolantem, conſulentem: ſi quis vel compatiatur, partem videtur oneris ac laboris imminuiſſe. Occurrentium injectione ſua Chryſoſtomus *f*, amicorum lacrymas, gemitus, lamenta teſtatur non parum valuiſſe ad leniendum dolorem, quum id quod contrarium eſt tamquam grave & intolerandum Propheta hoc loco deploret. Is cunctorum judicio ſtugitioſiſſimus habetur, quem oderunt cuncti, nec eſt, qui ulla ejus commiſeratione tangatur. Talis haberi voluit Chriſtus, tales & habendos præxit ſuos. Unde ultimum, ac ſi diceret: *Omnes homicidas, & arbitrarentur omnes obſequium ſe præſtare Deo, ſi illos interficerent*. Illud ultimum, ut ait quidam, miſeris, miſerationem perdere. Protahi ducitur Chriſtus ab illis, qui ſanguinem ipſius *concupiſcunt*: tantum abeſt, ut *pariantur ſuper contritione* ejus tamquam *ſuper ſe* k (quamvis pro populo univerſo dicitur hoc nomen) vel, *qui fleant ſuper eo, qui afflictus eſt, & compatiatur anima ſua pauperi* l. Chriſto qui *quum eſſet divus, propter nos egenus factus eſt* m, vel, qui ſuper calumnias maximas omnium, *que ſub ſole* numquam *geſta ſunt*, & lacrymas innocentiſſimi Chriſti conſolatoris ſungatur officio n. Atqui ſi non eris ſocius paſſionis, nec eris conſolationis, non contegnabis, niſi compaſſus fueris o. Non pati tantum voluit Chriſtus, ut exemplo tanto diceremus, & nos pati; ſed nec admiſit aliorum compaſſionem, ut & in ſimili miſeriæ quaſi profundo, inſtructus eſſes ad patientiam. Denique ex his quæ paſſus eſt, etiã quum ei nemo compaſſus eſſt, compati didicit *q* his quibus alii non compatiuntur, multo quam illa, partibus infinitis melius, quæ dicebat:

Non cognata mali miſeris ſuccurrere diſce.

Querulus, ſed cum ſumma patientia. Job flebiliter amicos combellabat: *miſereminí mei, miſereminí mei ſaltem vos amici mei*.

Verſ. 22.] Et dederunt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potaverunt me aceto.

TAntùm abeſt, ut eſſent, qui ſimul contriſtaretur, me que conſolaretur, inquit, ut potiùs augere calamitates ſtuduerint: ac ut parœmialiter loquar, pro cibo, fel, acetum præbuerint pro potu, quum utraque premeret neceſſitate naturæ, atquæ pietatis prætextu afflictionem adderent afflicto homines inhumaniſſimi: quorum dici meritò ova poſſit *ova fellis, botrus amariſſimus, fel draconum, vinum eorum* r. Nullus de Chriſto luculentior locus, nullus majore Catholicorum Auctorum conſenſione de eodem intellectus; ita ut in V. Synodo *u* Theodoretus Mopſueſtenus damnetur, quod negaverit eſſe de Chriſto, ſicut & ſequentes verſus. Immo ita hunc videtur Joannes intellexiſſe, ſe ſcribens *x* *Poſtea ſciens Jeſus, quia omnia conſummata ſunt, ut conſummaretur Scriptura, dixit, ſitio*. Tunc ſubdit *y*: *Vas ergo poſitum erat ibi aceto plenum. illi autem ſpongiam plenam aceto, hyſſopo circumponentes, obtulerunt ori ejus, quum ergo accepiſſet Jeſus acetum, dixit conſummatum eſt*. Narrat etiam Lucas *z*, Marcus *a*, Matthæus *b*, oblatum Jam Acrucifixo acetum. Ultimi duo modum exprimunt cum primo, deſpongia, hyſſopo prætermiſſa. Alludunt autem circumpoſitam ſpongiam plenam aceto, fuiſſe calamo, ſeu impoſitam acundini. Matthæus *c* meminit, quum perductus eſſet Chriſtus in Golgotha, ſive Calvariæ montem, datum ei vinum bibere cum felle mixtum, & quum guſtaſſet nolviſſe bibere. Marcus *d*, vocat *myrrhatum vinum*, quod ipſe non acceperit, ideſt, guſtaverit dumtaxat, non trajecerit in ſtomachum. Docui Pſalmo 44. *e* de myrrhato vino non videri fuiſſe guſtatu ſuave, aut propinatum ex pretioſo myrrhino vaſe; ſed vinum, in quod cum felle myrrha quoque injecta fuerit, ad majorem amaritiem, ſimul cum loporattone, non ſola myrrha, quæ, ut Agellius hoc loco ſentit, quod amara eſſet, *fellis* nomine vocata ſit, quamvis id ante illum docuerit Auguſtinus ſ quem non citat; & Maldonatus noſterg, & Cyrillus Jeroſolymitanus *h*, ſed idem tamen Auguſtinus, cumque eodem Strabus, Beda, alii, hoc, quod affirmo, probabile ducunt: Matthæum *fellis* tantum, ſolius *myrrhæ* Marcum meminiſſe. Dicamus modo de *felle, ſiti, & aceto*.

Ante omnia ponendum, ideo *fel*, quod citra figuram tumendum eſt, nec pro amaritudinibus, doloribusque, quorum Judæi cauſſa Chriſto fuerant, ut Auguſtinus tamen ſentit, Hilario, Bruno utroque, Caſſiodorus *ſcamon* appellari, *elcomme*, quia craſſius, ſpiſſius, concretius, ad quod conferebat etiam permixtio myrrhæ (poculum vini eraxita condito compoſitique) quam liquidi aceti, quod poſtea datum eſt. Deinde *fel* ſumtum diſtincte, ut à *myrrha* differt (quid enim obſtat? vel cur non ita ſumatur, ut Scripturæ diſerte diſtinguunt? propriè illud intelligo, quod ex animalibus extrahitur, non quod *fel terræ* vocant, aliter centaurion, herbæ genus, de quo Plinius, & Dioſcorides *i* cum Matthiolo, qui teſtatur vocari quoque *rhapontiçum*. Nam *fellis* nomen abſolutè poſitum liquorem illum biliolum ſignificat, & ad potum ſel hoc parabilius, & accommodatius eſt, quàm herba. Nec puto *χολὴν* umquam de herba dici abſolutè: quamvis ראש *roſch*, quodlibet venenum toxicumve ſignificet, etiam ex herba expreſſum venenata, quæcumque illa ſit, ut aconitum, cicuta, & aliquando vertatur *venenum* l ſed cum addito, ut *aſpidum*. Ad hæc, non aſſentior Euthymio *m*, fragmenta, ſellis aridi in aceto emollita eſſet, ut acetum quidem loco eſſet, illa fragmenta pro buccella panis: vel poſtquam Salvator ſe *ſitire* dixit, alii acetum tantum attulerint ad vini bibendum, alii ſed ad mducandam ſalivam ſuper fel aceto miſcuerint. Non eſt oblatum fel Chriſto in cruce, quamvis id etiam videatur Chryſoſtomo *n*, & Iſidoro *o*: præterea in Commentario Pſalmi Hieronymo, & Genebrardo, item Cyrillo Jeroſolymitano *p*, Hugoni *q*, Ludolpho *r*. Majori, ſed ſolum acetum. Fragmenta ſellis concedo aridi, etſi ſicum χολάδι, quam cognominant Νικόδημ, per ſe craſſiorem eſſe, & quemvis liquorem, quando concrefcit, aridum haberi poſſe, ſi ſecum comparetur, dum liquidus eſt. Indicat quoque Abacuc *s* fel miſſum in potum: *Va, qui potum das amico ſuo, mittens fel ſuum, & inebrians*. Niſi malis metaphoricè ac parœmialiter loqui, ut quum etiam Moſes *t* quem recitavi, *uvam fellis* nominat quem & *botrum Damaſcenum*. Tertullianus *x* forſitan reſpiciens ad lentum potius quàm ad verba pro *eſca* legit *potum*; *Miſerunt in potum meum fel*. Hos appellat præterea numero multitudinis *potus amaros y*. Et tunt quædam, quæ ſumuntur tamquam ſimul habentia cicæ cibive rationem, ac potus, ut lac, de quo Paulus *z*, licèt figurato ſermone, *lac vobis potum dedi, non eſcam*, & Ezechiel *a*: *lac comedebatis. Eſca* quoque vocabulum uſurpat Sibylla *b*, ſeu βρῶμα τος,

ἐις δὲ τὸ βρῶμά σου, καὶ εἰς τὸ πότι σου ὄξος ἔκφατον,
δυσωδὲς δ' ἄκρατι πᾶσι βιβρωσκομένοι ὄπτρω,

In eſcam autem ſol, & in potum acetum purum
Impie dabunt male pertuſi ultro.

Item *c*:

εἰσὶ δ' ἐπρόμαχα σχλαὶ, καὶ (vel ἃ δὲ εἰς ἔδος ἔφαγε): ἔδος ἐδωδὴ
τῆς δ' ἐπιλοίσθιον πωτῆτι πρόπαξ αν (vel ἃ, δὲ ἐλοίσθιον δώσεις πρόπαξ αν)

Summa Chriſti miſeriam ſummam ſibi copulavit. t Luc. 23. 34.

Non quærit Chriſtus commodatis & conſolantis ſolatium ſed fidem y Geneſ. 1. 24. z Rom. 6. 2. 2 Cor. 10. 4. b 95. Moral. c. 20. vel, 11.

Duris cordibus infructuoſe prædicare quam gravé, & c. contra, Durior expoſitio. Cani ſententia non admittenda.

c 12. de locis c. 14. ſub fin.

d P. 21. 3.

e 53. 3.

f 3. de compunct. Evangel. c. 21.

g in Matth. Catech. 13

h 3. de vana gloria.

i lib. 25. c. 5. k lib. 3. c. 6. & 7.

l Deut. 21. 23 & ſic, & in Matth.

m in Matth. n Athanaſius Orat. 2. contra Arian. o Cyrill. l. 13. in Joan. p Cyrill. Jeroſ. Catech. 13. q in 19. Joan. r 2. de vita Chriſti c. 63. ſ in Joan.

t c. 32. 33.

u Deut. 32. 32. 33. Luculentiſſimus de Chriſto locus. Nullus eſt. v Theodoretus Mopſueſtenus negans hunc de Chriſto locum damnatus.

x c. 19. 28. y c. 19. 30. z c. 23. 10. a c. 15. 36. b c. 27. 46.

c Num. 6. 3.

d Luc. 1. 15.

e verſ. 9. Myrrhatũ vinum Chriſto obſcurum quale credendum.

Loquin in Pſal. Tom. II.